

GEDRAGSCODE FLORA- EN FAUNAWET
VOOR DE BOUW- EN ONTWIKKELSECTOR

BOUWEND NEDERLAND EN NEPROM
VERBETERDE VERSIE T.B.V. DE TERINZAGELEGGING DOOR
HET MINISTERIE VAN LNV

2 november 2006
110312/NA5/208/000098/001

Aanbeveling

Beschermde planten- en diersoorten op de bouwplaats zijn bij de bouw- en ontwikkelsector niet altijd populair. Niettemin wil deze sector af van het imago dat zij geen oog zou hebben voor de bijzondere natuurwaarden in dit land. Ook de bouw- en ontwikkelsector wil voldoen aan de geldende natuurwetgeving en naar vermogen bijdragen aan de bescherming van de Nederlandse natuur. Dit vergt van de sector een extra inspanning, die de bedrijven bereid zijn om te doen. Voorwaarde is dat de werkzaamheden ongestoord kunnen verlopen, dat incidenten kunnen worden voorkomen en dat voor praktische oplossingen kan worden gekozen tegen redelijke kosten.

De sectororganisaties Bouwend Nederland (bouwondernemers) en de Vereniging van Nederlandse Projectontwikkeling Maatschappijen NEPROM (projectontwikkelaars) hebben met het voorliggende document de handschoen van het natuurvriendelijk werken volgens de Flora- en faunawet opgenomen. Beide organisaties hebben immers steeds aangedrongen op maatregelen om het werken met beschermde dier- en plantensoorten efficiënter te maken. Het zou vreemd zijn nu niet van de geboden mogelijkheid gebruik te maken. De sector verwacht dat met de voorliggende gedragscode niet meer voor elke situatie een ontheffing hoeft te worden aangevraagd. Daarmee kan in die gevallen een flinke tijdwinst worden behaald.

In dit document geven de beide sectoren aan hoe zij aan de wet wil voldoen op een manier die past bij de werkwijze van bouwbedrijven en projectontwikkelaars. Het gaat daarbij om twee aspecten:

- § De invulling van de algemene zorgplicht ten aanzien van alle in het wild levende planten- en diersoorten (artikel 2 van de Flora- en faunawet), en
- § De bijzondere bescherming van soorten aan welke in de praktische uitwerking van de wet een zwaarder beschermingsregiem wordt toegekend.

Beide aspecten komen in dit document aan bod. Het accent ligt bij de gedragscode die eventuele verboden handelingen kan vrijstellen voor een aantal soorten met een zwaarder beschermingsregiem.

Dit document is tot stand gekomen met de inzet van een begeleidingsgroep uit de beide sectoren en met behulp van een aantal interviews met bouwondernemingen en projectontwikkelaars. De besturen willen deze personen bedanken voor hun inzet. Dat geldt ook voor het Platform Soortenbeschermende Organisaties, dat uiterst constructief heeft meegewerkt aan de totstandkoming van deze gedragscode. Het opstellen van het document werd uitbesteed aan het adviesbureau ARCADIS.

Met deze gedragscode en toelichting op de algemene zorgplicht denken Bouwend Nederland en de NEPROM dat kan worden voldaan aan de maatschappelijke wens dat natuurvriendelijk wordt gewerkt en dat verdere conflicten op dit vlak kunnen worden voorkomen. De besturen van Bouwend Nederland en de NEPROM gaan ervan uit dat haar leden deze werkwijze nu zullen overnemen. Overname van de werkwijze is immers een voorwaarde voor het werken zonder ontheffing van de Flora- en faunawet.

Het bestuur van Bouwend Nederland

Het bestuur van de NEPROM

Inhoud

Samenvatting	6
1 Inleiding	7
1.1 Aanleiding: wijzigingen in de Flora- en faunawet	7
1.2 Van ontheffingsplicht naar werken aan de hand van een gedragscode	7
1.3 Leeswijzer	8
2 Doel en afbakening	9
2.1 Het doel van deze gedragscode	9
2.2 Natuurvriendelijk werken	9
2.3 Verboden handelingen	9
2.4 Eisen aan een gedragscode	10
2.5 Instandhouding van populaties	10
2.6 'Geen wezenlijke invloed'	11
2.7 Indeling van beschermde soorten in drie categorieën	11
2.8 Alléén geldig voor 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting'	12
2.9 Niet geldig voor gebiedsbescherming	13
2.10 Geldigheid andere gedragscodes	13
3 De algemene zorgplicht	17
3.1 Achtergrond	17
3.2 Invulling van de algemene zorgplicht bij bouwprojecten	17
3.3 Schadebeperkende en compenserende maatregelen	18
4 Geldigheid van de vrijstelling bij naleving van de gedragscode	21
4.1 Algemeen	21
4.2 Activiteiten die onder de gedragscode vallen	21
5 De toepassing van de gedragscode	23
5.1 Algemeen	23
5.2 Toepassing in het bereik van de locatiekeuze	23
5.3 Toepassing in het bereik van de locatieontwikkeling	23
5.4 Toepassing in het bereik van de aannemerij	24
5.5 Stappenschema's	26
5.5.1 Stappenschema 1: locatiekeuze	26
5.5.2 Stappenschema 2: locatieontwikkeling	28
5.5.3 Stappenschema 3: aannemerij	29
6 Borging in de organisatie	30
6.1 Algemene uitgangspunten	30
6.2 Borging in de organisatie	30
6.3 Ketenverantwoordelijkheid	31
6.4 Eisen aan de voorbereiding door opdrachtgevers	31

6.5	Flora- en faunaonderzoek	32
6.6	Ecologisch protocol	32
6.7	Controleerbaarheid van werken volgens de gedragscode	33
6.8	Onvoorziene omstandigheden	34
7	De praktische uitvoering	35
7.1	Algemeen	35
7.2	Algemene beschermingsmaatregelen	35
7.3	Protocollen per activiteit	36
7.3.1	Voorkómen van vestiging van beschermde soorten	36
7.3.2	Het bouw- of woonrijp maken	37
7.3.3	Het dempen van watergangen	38
7.3.4	Het rooien van bomen en struiken	39
7.3.5	Het slopen of renoveren van panden	41
7.3.6	Het uitvoeren van reparaties aan of het slopen van (kade)muren en kunstwerken	42
7.3.7	Bronbemalingen	43
7.3.8	Het opspuiten van grond	44
7.3.9	Het verplaatsen van gebiedseigen grond/het afgraven van de bouwvoor	45
7.3.10	Het saneren van waterbodems	47
7.3.11	Het werken in/aan de oever	49
8	De soorten waar deze gedragscode betrekking op heeft	51
8.1	Algemeen	51
8.2	Beschermde soorten met een algemene vrijstelling (tabel-1 soorten)	51
8.2.1	Soortenlijst	51
8.2.2	Regime voor de tabel-1 soorten	52
8.3	Beschermde soorten met een lichte toets (tabel-2 soorten)	53
8.3.1	Soortenlijst	53
8.3.2	Regime voor de tabel-2 soorten	55
8.4	Beschermde soorten met een uitgebreide toets (tabel-3 soorten)	56
8.4.1	Soortenlijst	56
8.4.2	Regime voor de Tabel-3 soorten	59
Bijlage 1	Begeleidingsgroep en interviews	61
Bijlage 2	Wettelijke basis van de gedragscode	62
Bijlage 3	Voorbeelden van ecologische protocollen	64

Samenvatting

De invoering van de Flora- en faunawet in 2002 heeft forse gevolgen gehad voor de bouw- en ontwikkelingssector. Deze wet vereist dat bouwbedrijven en projectontwikkelaars voortaan rekening houden met de wettelijk beschermde planten- en diersoorten. Aanvankelijk leidde dit tot strubbelingen, ook omdat de wet procedures kent die sterk vertragend werken op de uitvoering van werkzaamheden. Echter, sinds februari 2005 zijn enkele praktische aanpassingen aangebracht, waaronder de mogelijkheid om inzake de Flora- en faunawet ontheffingloos te werken aan de hand een door de Minister van LNV goedgekeurde gedragscode.

Dit document omvat de gedragscode die voor de bouw- en ontwikkelingssector is opgesteld. De gedragscode geeft aan hoe, door natuurvriendelijk te werken, schade kan worden voorkomen aan de populaties van de door de wet beschermde planten- en diersoorten. De gedragscode is van toepassing op slechts twee categorieën beschermde planten- en diersoorten (de vogels en de zogeheten 'tabel 2 soorten'). In het domein van de ruimtelijke ontwikkeling en inrichting is nog geen vrijstelling mogelijk voor de categorie 'tabel 3 soorten', maar werken volgens deze gedragscode helpt wel bij het soepel verkrijgen van de hiervoor noodzakelijke ontheffing. Veel soorten zijn in Nederland niet beschermd of vallen onder een algehele vrijstellingsregeling (tabel-1 soorten).

De gedragscode beschrijft de werkwijze die de sector zichzelf oplegt om te voldoen aan de Flora- en faunawet en om de gewenste vrijstelling voor het verrichten van verboden handelingen ten aanzien van vogels en de tabel-2 soorten te verkrijgen. De afspraken hebben betrekking op enerzijds de inbedding van natuurvriendelijk werken in de organisatie (hoofdstuk 5 en 6) en anderzijds de praktische werkwijze op de (bouw)locatie (hoofdstuk 7). Van belang is dat tijdig de te beschermen soorten worden opgespoord en dat de gevoerde werkwijze voor de handhavinginstanties systematisch wordt gedocumenteerd. De werkwijze is geïllustreerd met een aantal stappenschema's.

Het voorliggende document geeft in hoofdstuk 3 tevens vanuit de optiek van een bouwbedrijf of projectontwikkelaar invulling aan de algemene zorgplicht (artikel 2 van de Flora- en faunawet). Deze zorgplicht geldt voor alle in het wild levende soorten. In tegenstelling tot de werkwijze van de hoofdstukken 5, 6 en 7 is de gegeven invulling van de algemene zorgplicht in hoofdstuk 3 niet verplicht. Andere maatregelen met hetzelfde effect zijn toegestaan.

De gedragscode geldt pas als een vrijstelling wanneer zij door het bedrijf aantoonbaar wordt nageleefd.

In formele zin bestaat de gedragscode voor de bouw- en ontwikkelingssector uit de hoofdstukken 4 tot en met 7 en de soortenlijsten van 8.3.1 en 8.4.1. Hoofdstuk 3 geeft een invulling van de algemene zorgplicht (artikel 2); dit betreft vrijwillige maatregelen.

De hoofdstukken 1, 2 en 8 geven achtergrondinformatie.

HOOFDSTUK

1

Inleiding

1.1

AANLEIDING: WIJZIGINGEN IN DE FLORA- EN FAUNAWET

Mede onder invloed van Europese regelgeving ondergaat de Nederlandse natuurwetgeving een forse verandering. Natuurgebieden worden beter beschermd en hetzelfde geldt voor een aantal planten- en diersoorten die men voor Nederland en Europa wil behouden. Deze nieuwe benadering sluit aan bij de het maatschappelijke belang dat vandaag de dag aan de bescherming van de natuur wordt gehecht, maar heeft ook consequenties voor ondernemers in de bouw. Bouwondernemers en projectontwikkelaars willen wel rekening houden met de natuur, maar willen uiteraard ook kunnen bouwen, tegen aanvaardbare kosten en binnen de afgesproken tijd. Ook hebben ondernemers behoefte aan duidelijke kaders van de overheid.

Zo richt de Flora- en faunawet uit 2002 zich op de duurzame instandhouding van zeldzame en bedreigde soorten. Deze wet is tevens de vertaling van het onderdeel soortenbescherming van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn voor Nederland. De Flora- en faunawet verbiedt een aantal handelingen die schade toebrengen aan een groot aantal beschermde soorten, hun nesten, verblijfplaatsen en dergelijke. Voor overtreding van dergelijke handelingen is een ontheffing nodig van het Ministerie van LNV. Het gaat om alledaagse situaties waar bouwondernemers vanuit hun beroep vaak tegenaan lopen.

1.2

VAN ONTHEFFINGSPLICHT NAAR WERKEN AAN DE HAND VAN EEN GEDRAGSCODE

Sinds februari 2005 bestaat echter de wettelijke mogelijkheid om voor veel van de bedoelde situaties (maar niet alle!) een algehele vrijstelling van de verboden handelingen te krijgen, waardoor daarvoor geen ontheffing meer hoeft te worden aangevraagd. Voorwaarde is dat een sector beschikt over een door de Minister van LNV goedgekeurde gedragscode. Voor bouwondernemers, betekent het werken aan de hand van een gedragscode een forse administratieve lastenverlichting en een aanzienlijke tijdswinst per project. Daar staat tegenover dat de wetgever méér waarborgen wenst ten aanzien van de gevolgen van bovengenoemde werkzaamheden, door te werken met een door de sector op te stellen gedragscode.

Het resultaat van deze beleidswijziging van ontheffingsplicht naar vrijstelling op basis van een goedgekeurde gedragscode is dat sectoren nu meer mogelijkheden hebben om de bescherming vanuit de eigen verantwoordelijkheid en op eigen wijze op te pakken.

1.3

LEESWIJZER

Dit document is de weerslag van de afspraken die Bouwend Nederland en de NEPROM met de Minister van LNV hebben gemaakt over de omgang met de wettelijk beschermde soorten. Samen vormen de afspraken de gedragscode Flora- en faunawet voor de bouw- en ontwikkelsector.

Hoofdstuk 2 beschrijft het doel en de reikwijdte van deze gedragscode.

Hoofdstuk 3 geeft een invulling van de algemene zorgplicht voor een bouw- of ontwikkelingsbedrijf. De beschreven werkwijze is in het kader van de gedragscode geen bindend onderdeel, maar maakt niettemin deel uit van een zorgvuldige manier van werken ten aanzien van de in het wild levende planten- en diersoorten.

Hoofdstuk 4 benoemt de activiteiten die onder deze gedragscode vallen. Bij naleving van de gedragscode is voortaan geen ontheffing meer nodig voor schade aan soorten uit de categorie 'tabel 2 soorten'.

De hoofdstukken 5, 6 en 7 bevatten de verplichte elementen uit de gedragscode. Zij hebben respectievelijk betrekking op de werkwijze binnen de organisatie en op de praktische uitvoering (de werkprotocollen voor natuurvriendelijk werken).

Hoofdstuk 8 geeft een overzicht van de door de Flora- en faunawet beschermde planten- en diersoorten, in dezelfde onderverdeling als de tabellen 1, 2 en 3 van de brochure Buiten aan het werk? Houd tijdig rekening met beschermde dieren en planten! van het Ministerie van LNV. Tevens wordt aangegeven welk regiem in de praktijk wordt gehanteerd voor deze zogeheten tabel-1, -2 en -3 soorten.

In bijlage 1 worden de leden van de begeleidingsgroep genoemd.

Bijlage 2 geeft achtergrondinformatie bij de wettelijke basis van de gedragscode, voor zover deze niet reeds elders uit de tekst blijkt.

Bijlage 3 geeft enkele voorbeelden van het begrip 'ecologisch protocol'.

HOOFDSTUK 2 Doel en afbakening

2.1 HET DOEL VAN DEZE GEDRAGSCODE

Deze gedragscode is bedoeld om de activiteiten van de bouw- en ontwikkelsector in overeenstemming te brengen met de bepalingen van de Flora- en faunawet. Hierdoor ontstaat bij bouwondernemers en derden vooraf duidelijkheid over de te volgen werkwijze als sprake is van door de wet beschermde soorten. De gedragscode is ook bedoeld om voor de bouw- en ontwikkelsector voor zoveel mogelijk situaties de algemene vrijstelling te verkrijgen van de verboden handelingen, en daardoor zo min mogelijk ontheffing te hoeven aanvragen. Daarnaast is de gedragscode een hulpmiddel om het verkrijgen van een ontheffing eenvoudiger te maken voor de categorie soorten waarvoor een ontheffing, ondanks de gedragscode, verplicht blijft.

2.2 NATUURVRIENDELIJK WERKEN

In de Flora- en faunawet is natuurvriendelijk werken uitgangspunt. De wet spreekt hierbij van een 'algemene zorgplicht' (artikel 2). De wetgever schrijft daarover geen specifieke maatregelen voor en laat een grote verantwoordelijkheid bij de initiatiefnemer van een project. De algemene zorgplicht geldt voor alle in Nederland in het wild voorkomende planten- en diersoorten.

Naast een invulling van de algemene zorgplicht voor de bouw- en ontwikkelsector in hoofdstuk 3, is dit document tevens een concretisering voor de soorten van tabel 2 en 3 in hoofdstuk 8 van dit document. Dit zijn de tabel-2 en tabel-3 soorten uit de Flora- en faunawet, waarbij niet met de algemene zorgplicht kan worden volstaan.

2.3 VERBODEN HANDELINGEN

De volgende artikelen uit de Flora- en faunawet zijn in dit kader relevant:

Artikel 8.

Het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.

Artikel 9.

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.

Artikel 10.

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.

Artikel 11.

Het is verboden nesten, hollen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

Artikel 12.

Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

In geval van overtredingen van de Flora- en faunawet kan de handhaver het werk stilleggen, activiteiten verbieden of beëindigen en/of proces-verbaal opmaken. Overtredingen van de Flora- en faunawet zijn een economisch delict. Hierop zijn relatief hoge boetes mogelijk, die door de rechter worden opgelegd. In alle gevallen worden geconstateerde overtredingen behandeld door het Openbaar Ministerie (Justitie).

2.4**EISEN AAN EEN GEDRAGSCODE**

Volgens het Vrijstellingenbesluit bij de Flora- en faunawet keurt de Minister een gedragscode slechts goed als de voorgestelde werkwijze op de volgende drie punten voldoende waarborgen biedt:

- § Er moet alles aan zijn gedaan om schade aan de beschermde soorten te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken.
- § De uitvoerende instantie dient zorgvuldig te handelen om te voorkomen dat er van de werkzaamheden een wezenlijk negatieve invloed uitgaat op de te beschermen soorten.
- § Er mag geen sprake zijn van benutting of economische gewin (lees: beschermde planten of dieren mogen niet worden geoogst om er aan te verdienen).

De gedragscode dient dus te beschrijven hoe, voorafgaand en tijdens de werkzaamheden, wordt gehandeld om te voorkomen dat beschermde soorten ter plaatse verdwijnen of dat dieren worden gedood of verwond raken, dat hun nesten, hollen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen beschadigd, vernield of verstoord worden of dat hun eieren worden beschadigd of vernield.

Zie bijlage 2 voor meer informatie over de wettelijke eisen.

2.5**INSTANDHOUDING VAN POPULATIES**

Het doel van de wetgever is te garanderen dat de populaties van de tabel-2 en tabel-3 soorten duurzaam in stand blijven. In het juridische jargon heet dit: 'het garanderen van de gunstige staat van instandhouding van de soorten'. Er mag geen sprake zijn van 'wezenlijk invloed' op de soort. Daarbij gelden twee overwegingen:

- § In veel gevallen komen dergelijke tabel-2 en tabel-3 soorten in het geheel niet op een bouwproject voor. Dergelijke soorten zijn veelal gebonden aan natuurgebieden. U dient zich hier wel eerst van te vergewissen. Het strenge regiem van de gedragscode hoeft daarna alléén te worden toegepast in de situaties waarbij wordt gewerkt in of aan de rand van het verspreidingsgebied van een populatie van deze soorten;
- § Het gaat de wetgever om de populatie, niet om het individu. Als u de juiste voorzorgsmaatregelen heeft genomen zal een eventueel dood of beschadigd exemplaar u door de wetgever niet worden aangerekend.

2.6

'GEEN WEZENLIJKE INVLOED'

Om de populatie van een te beschermen soort te behouden mag, in juridische termen, geen sprake zijn van 'een wezenlijke invloed op de soort'. Uiteraard wordt hier een negatieve invloed bedoeld. Of een (bouw)werk wezenlijke invloed uitoefent, hangt onder meer af van de lokale, regionale, landelijke en Europese stand van de soort. Hoe zeldzamer een soort is, hoe kwetsbaarder de populatie. En omgekeerd: hoe algemener een soort voorkomt, des te beter kan de populatie tegen een ingreep met een negatieve invloed.

Daarnaast is het van belang of een soort kan uitwijken naar een nabijgelegen geschikt leefgebied dat ongemoeid wordt gelaten. Sommige soorten doen dat gemakkelijker dan andere. Zo is een kamsalamander bijzonder plaatstrouw, terwijl een bever zich gemakkelijk tientallen kilometers kan verplaatsen op zoek naar een nieuw leefgebied. Ook speelt mee of een ingreep tijdelijk is of permanent.

2.7

INDELING VAN BESCHERMDE SOORTEN IN DRIE CATEGORIEËN

Naar aanleiding van het vrijstellingenbesluit zijn drie categorieën beschermde soorten aangewezen. Deze staan bekend als de zogeheten tabel-1, tabel-2 en tabel-3 soorten. U kunt ze desgewenst vinden in de tabellen 1 respectievelijk 2 en 3 van de LNV-brochure Buiten aan het werk?.

Deze gedragscode heeft als basis voor de vrijstelling alleen betrekking op de soorten van tabel 2 en tabel 3 van hoofdstuk 8 van dit document. Het gaat bij deze groep om in Nederland of Europa zeldzame, kwetsbare of bedreigde planten en diersoorten. Doorgaans komen deze soorten slechts op specifieke plekken voor, maar sommige soorten hebben een brede, diffuse verspreiding, zoals de rugstreeppad en de ruige dwergvleermuis.

Beschermingscategorie	Kenmerken
Tabel-1 soorten	<p>Het gaat om beschermde soorten met een vrij algemene verspreiding, zoals de veldmuis en de bruine kikker. Zie voor een complete soortenlijst hoofdstuk 8.2 van dit document.</p> <p>Voor deze soorten geldt een algemene vrijstelling voor het overtreden van de verbodsbepalingen art 8 t/m 12. Er hoeft geen ontheffing te worden aangevraagd. Wel geldt - zoals altijd - de algemene zorgplicht. U dient hier te handelen in de geest van' de richtlijnen van hoofdstuk 3, u mag afwijken van de voorgestelde werkwijze indien u daarmee hetzelfde effect bereikt.</p>
Tabel-2 soorten inclusief alle vogelsoorten	<p>Het gaat in deze groep doorgaans om in Nederland kwetsbare of zeldzame en bedreigde soorten, zoals de eekhoorn en een aantal orchideeën. Ook alle vogels vallen in deze categorie.</p> <p>Zie voor een complete soortenlijst hoofdstuk 8.3 van dit document.</p> <p>Bij gebruik van deze gedragscode bent u ten aanzien van deze soorten vrijgesteld om voor de verboden handelingen</p>

Beschermingscategorie	Kenmerken
	een ontheffing aan te vragen voor het type projecten van paragraaf 4.3 van dit document. Zonder gedragscode dient u echter voor dergelijke handelingen een ontheffing aan te vragen. Voor een ontheffingaanvraag geldt hier een lichte toetsing, met een nadruk op de garantie dat de populatie behouden blijft. Voor vogels geldt een toets die vergelijkbaar is met die voor tabel-3 soorten.
Tabel-3 soorten	<p>Het gaat in deze groep vrijwel altijd om zeer zeldzame en ernstig bedreigde soorten die de overheid voor Nederland wil behouden. Een aantal andere soorten is weliswaar in Nederland soms plaatselijk algemeen, maar is zeldzaam in Europees verband. Voorbeelden zijn de das, de rugstreepad en de grote modderkruiper.</p> <p>Zie voor een complete soortenlijst Hoofdstuk 8.4 van dit document.</p> <p>Voor het doen van verboden handelingen is voor deze soorten in de sfeer van de ruimtelijke ontwikkeling en inrichting altijd een ontheffing nodig. Een ontheffing wordt door de Minister van LNV slechts verleend als aan een aantal voorwaarden is voldaan. Zie voor deze voorwaarden Hoofdstuk 8.4 van dit document.</p>

Samenvattend: in de sfeer van bouwactiviteiten hoeft u, als u werkt volgens de gedragscode, geen ontheffing meer aan te vragen voor verboden handelingen voor de tabel-2 soorten en voor vogels, maar wel voor de tabel-3 soorten. Voor de soorten van tabel 1 bent u sinds 2005 ook zonder gedragscode vrij om zonder ontheffing te werken.

2.8

ALLÉÉN GELDIG VOOR 'RUIMTELIJKE ONTWIKKELING EN INRICHTING'

De wet kent diverse domeinen (werkingsferen), zoals 'beheer en onderhoud' of 'bestendig (mede)gebruik'. Vrijwel alle activiteiten van bouwondernemers vallen binnen het domein van de 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting'. Deze gedragscode heeft derhalve alleen betrekking op het domein van de 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' en geldt niet als een vrijstelling voor werkzaamheden in andere domeinen.

Onder 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' verstaat de Minister van LNV een breed scala van grootschalige of kleinschalige activiteiten, zoals de aanleg van wegen, bedrijventerreinen, havens of woonwijken, maar ook de bouw van een schuur, de verbouwing van een huis, de sloop van een pand of het kappen van bomen anders dan uit een oogpunt van onderhoud. Het gaat doorgaans om ingrijpende veranderingen die leiden tot een functieverandering of uiterlijke verandering van het gebied.

Deze gedragscode geldt niet voor activiteiten die vallen in het domein van 'beheer en onderhoud'. Dus een aannemer die in opdracht van een derde maait of baggeronderhoud pleegt is niet op voorhand vrijgesteld van de ontheffingplicht.

2.9

NIET GELDIG VOOR GEBIEDSBESCHERMING

Naast de bescherming van soorten in de Flora- en faunawet heeft de bouw- en ontwikkelsector ook te maken met de bescherming van gebieden, zoals de Beschermde natuurmonumenten en Vogelrichtlijn- en Habitatrichtlijngebieden. Omdat de wettelijke bescherming niet onder de Flora- en faunawet, maar onder de Natuurbeschermingswet 1998 valt, maken de regels voor de gebiedsbescherming geen deel uit van deze gedragscode. Omdat bouw- en ontwikkelbedrijven in de praktijk wel met beschermde gebieden te maken hebben, beschrijven wij hieronder voor de volledigheid toch de wettelijke verplichtingen die daarvoor gelden.

Sinds 1 oktober 2005 regelt de Natuurbeschermingswet 1998 de bescherming van deze gebieden. De Natuurbeschermingswet 1998 stelt een vergunning van Gedeputeerde Staten (GS) verplicht voor plannen en projecten die de natuurlijke kenmerken van een beschermd gebied kunnen aantasten. Gedeputeerde Staten mogen alleen vergunning verlenen wanneer uit een zogenoemde 'passende beoordeling' blijkt dat significant negatieve gevolgen van de natuurlijke kenmerken van deze gebieden zijn uitgesloten. Wat de natuurlijke kenmerken van een gebied zijn, is omschreven in de aanwijzingsbesluiten van het gebied. Alleen onder strikte voorwaarden mag hiervan worden afgeweken.

Ook kunnen gebieden deel uitmaken van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). De bescherming van de EHS vindt plaats door toepassing van een afwegingskader, het zogenoemde "Nee, tenzij - beginsel" volgens de Nota Ruimte. Dit houdt in dat binnen en in de nabijheid van beschermde gebieden, nieuwe plannen of projecten niet zijn toegestaan als deze de wezenlijke kenmerken of waarden van het gebied significant aantasten, tenzij er geen reële alternatieven zijn en er sprake is van redenen van groot openbaar belang. Hierbij geldt wel dat schade zoveel mogelijk moet worden voorkomen. Resterende schade moet worden gecompenseerd.

Het Ministerie van LNV adviseert om de voorbereiding van de vergunningaanvraag (inclusief de bovengenoemde 'passende beoordeling') al tijdens de oriëntatiefase op het project te starten. In die fase wordt, in nauw overleg met het bevoegd gezag, beoordeeld welke onderbouwing voor de vergunningaanvraag nodig is. De hoofdvraag tijdens de oriëntatiefase is of er een kans op een significant negatief effect bestaat. Afhankelijk van het antwoord is op grond van de Natuurbeschermingswet al dan niet een vergunning nodig.

Het gebiedenbeleid is voor de bouw- en ontwikkelsector vooral relevant waar het de 'externe werking' betreft. Deze houdt in dat ook werkzaamheden in de nabijheid van een beschermd gebied op mogelijke schadelijkheid moeten worden beoordeeld.

2.10

GELDIGHEID ANDERE GEDRAGSCODES

Diverse andere sectoren hebben eigen gedragscodes opgesteld. Vooral bouwondernemers die in opdracht van derden werken uitvoeren kunnen worden verplicht te werken volgens deze (door de Minister van LNV goedgekeurde) gedragscodes. In dergelijke gevallen zullen deze gedragscodes door de bouwondernemer worden nageleefd.

Ook opdrachtgevers in de bouwwereld zelf, bijvoorbeeld projectontwikkelaars, zullen in toenemende mate naleving van de gedragscode eisen, in dit geval de eigen code van de bouw- en ontwikkelsector.

Aandachtsoorten

De volgende beschermde soorten komen met enige regelmaat op bouwprojecten voor.

Aandachtsoorten uit tabel 2, geen ontheffing nodig als u volgens gedragscode werkt

- § oeverzwaluwen in zandlichamen
- § gierzwaluwen onder oude daken
- § plevieren op opgespoten terreinen
- § alle vogelsoorten in het broedseizoen. (Voor het aantasten van vaste verblijfplaatsen, zoals bijvoorbeeld de nesten van een reigerkolonie of de nestplaatsen van een steenuil of kerkuil, is wel een ontheffing nodig).
- § foerageergebieden van ganzen en zwanen, vooral in het winterseizoen
- § kolonies van blauwe reigers en roeken, ook buiten het broedseizoen
- § diverse muurplanten in kades en oude muren
- § orchideeën in vochtig braakland
- § kleine modderkruipers (een vissoort) in watergangen
- § overwinterende padden, kikkers en salamanders in blad- en takkenhopen. (NB. De meest algemene soorten, zoals middelste groene kikker, meerkikker en bruine kikker, gewone pad en kleine watersalamander vallen onder tabel 1. U kunt voor deze soorten volstaan met de juiste voorzorgsmaatregelen).

Aandachtsoorten uit tabel 3, ontheffing is altijd verplicht

- § vlemmuizen in slooppanden en oude bomen, ook voor belangrijke jachtgebieden en vliegroutes
- § rugstreep padden in opgespoten terreinen en zandige bouwterreinen
- § zandhagedissen in duingebieden of stuifzanden op kaal zand
- § kamsalamanders in en rond poelen
- § knoflookpadden, buiten het voortplantingsseizoen op open plekken (o.a. akkers) in de nabijheid van vennen en oude rivierarmen
- § ringslangen in vochtige graslanden en rond poelen en sloten op zandgrond of overwinterende exemplaren in blad- en takkenhopen
- § grote modderkruipers en bittervoorns (vissoorten) in watergangen
- § drijvende waterweegbree in schoon en stromend water
- § noordse woelmuizen in boezemlanden, zomerpolders en rietlanden
- § waterspitsmuizen in natuurrijke oevers van sloten, vaarten, beken, rivieren en plassen

Let op: deze lijst is niet volledig. U kunt ook andere tabel-2 en tabel-3 soorten aantreffen!

Algemene voorzorg in de bouw- en ontwikkelsector

NB. Hoofdstuk 3 heeft betrekking op vrijwillige maatregelen en maakt in formele zin geen deel uit van de Gedragscode.

HOOFDSTUK 3 De algemene zorgplicht

3.1

ACHTERGROND

In de Flora- en Faunawet is natuurvriendelijk werken uitgangspunt. De wet spreekt hierbij van een 'algemene zorgplicht' (artikel 2). De algemene zorgplicht is van toepassing op alle planten- en diersoorten, niet uitsluitend op de soorten van tabel 2 en 3 van hoofdstuk 8 van deze gedragscode.

De wetgever schrijft ten aanzien van de algemene zorgplicht geen specifieke maatregelen voor en laat een grote verantwoordelijkheid bij de initiatiefnemer van een project. Voor bouwondernemers en projectontwikkelaars komt de algemene zorgplicht op het volgende neer:

- § een ondernemer besteedt zorg aan de instandhouding van soorten en hun leefgebieden (biodiversiteit);
- § de onderneming zorgt er voor dat op hoofdlijnen bekend is waar zich in het werkgebied de bijzondere soorten en de plekken met bijzondere natuurwaarden bevinden;
- § activiteiten waarvan kan worden vermoed dat deze nadelig zijn voor in het wild levende dieren en planten worden zoveel mogelijk nagelaten;
- § Tijdens het uitvoeren van activiteiten worden in redelijkheid maatregelen genomen om te voorkomen dat planten en dieren onnodig worden gedood of beschadigd.

In de praktijk zijn bovenstaande uitgangspunten niet altijd haalbaar. Voor de onbeschermde soorten en voor de wel-beschermde tabel-1 soorten zult u hier niet op worden afgerekend, tenzij sprake is van opzettelijk onnodig handelen en een duidelijk gebrek aan voorzorgsmaatregelen.

Voor de beschermde tabel-2 en tabel-3 soorten bent u verplicht om de algemene zorgplicht in te bouwen in uw werkwijze. Als u handelt volgens deze gedragscode, voldoet u hier automatisch aan.

3.2

INVULLING VAN DE ALGEMENE ZORGPLICHT BIJ BOUWPROJECTEN

Zoals gezegd bent u vrij om uw eigen invulling te geven aan de algemene zorgplicht. Hieronder is voor een aantal fasen in het bouwproces een mogelijke invulling beschreven:

Bij de voorbereiding van een project

- § Bij de keuze voor een te ontwikkelen locatie wordt rekening gehouden met leefgebieden van planten en dieren; hierbij zorgt de onderneming er voor op hoofdlijnen bekend te

zijn wáár welke soorten planten en dieren op een beoogde bouw- of ontwikkellocatie aanwezig zijn;

- § Voorafgaand aan de activiteit inventariseert de onderneming (of laat deze inventariseren) welke beschermde planten en dieren ter plaatse voorkomen. Naar aanleiding hiervan worden passende maatregelen genomen om deze te beschermen.

Voorafgaand en tijdens de uitvoering

- § Het uitvoeren van activiteiten vindt zoveel mogelijk plaats binnen de periodes waarin dat volgens de natuurkalender mogelijk is;
- § Bestaande beplanting wordt in fases verwijderd opdat dieren kunnen vluchten;
- § Rasters of dammen worden tijdelijk geplaatst om te voorkomen dat dieren op de locatie waar een activiteit wordt uitgevoerd kunnen komen;
- § Tijdens de werkzaamheden wordt verstoring licht zoveel mogelijk voorkomen, bijvoorbeeld door tijdens de daglichtperiode te werken en/of door uitstraling naar de omgeving zo veel mogelijk door schermen te verhinderen;
- § Tijdens de werkzaamheden wordt verstoring door geluid zoveel mogelijk voorkomen, bijvoorbeeld door sterke geluidsbronnen (cirkelzagen, aggregaten, pompen en dergelijke) niet nabij broedende vogels of holen en verblijfplaatsen van zoogdieren te plaatsen
- § Bij activiteiten na zonsondergang, wordt rekening gehouden met jagende vleermuizen en de trek van onder andere padden en kikkers.

Bij de inrichting van het plangebied

- § Bij het opstellen van een inrichtingsplan van een gebied wordt rekening gehouden met de soorten planten en dieren die bij de start van het project in het gebied voorkomen. Bijvoorbeeld door bestaande leefgebieden in het plan in te passen (zoals poelen, sloten, opgaande beplanting, houtwallen en oudere bomen);
- § In veel gevallen is een terrein zo in te richten dat deze interessant wordt voor meer bijzondere soorten, zonder dat dit extra ruimte of geld kost. U kunt in een kantoorpand ook enkele stenen gierzwaluwkasten inbouwen;
- § Het beheer en onderhoud van de groenvoorzieningen kan worden afgestemd op de seizoensgebondenheid van planten en dieren (maaïen na zaadzetting, snoeiwerkzaamheden na afloop van het voortplantingsseizoen maar vóór de winterrust).

3.3

SCHADEBEPERKENDE EN COMPENSERENDE MAATREGELEN

Wanneer voor de natuur schadevrij werken niet mogelijk is, is het vaak wenselijk om schadebeperkende (mitigerende) maatregelen te treffen. In een aantal gevallen is dit zelfs verplicht. Elke Provincie, maar ook het Rijk, heeft eigen regels voor de toepassing van het compensatiebeginsel. Vrijwel altijd is het uitgangspunt dat compensatie pas in het uiterste geval plaats vindt.

Let op: compensatiemaatregelen zijn ook verplicht als u te maken heeft met een tabel-3 soort. Wanneer het gaat om het leefgebieden van soorten die worden genoemd in bijlage IV van de Habitatrichtlijn (zie par. 8.3.1, deel B van dit document) dient de schade op voorhand door de initiatiefnemer fysiek te worden gecompenseerd.

Hoe eerder u weet welke beschermde soorten in of nabij het plangebied voorkomen, hoe gemakkelijker u het plan nog kunt bijsturen. Ruimtelijke veiligstelling van de populatie van

een beschermde soort is in de meeste gevallen de beste oplossing. Dat kan door het leefgebied in het plan op te nemen als 'groen element', door rond het leefgebied een bufferzone aan te leggen of door als compenserende maatregel een nieuw leefgebied aan te leggen. Men dient daarbij te voorkomen dat het oude of nieuwe leefgebied geïsoleerd raakt van leefgebieden in de omgeving. De kans is dan groot dat de populatie na enige tijd alsnog verdwijnt.

Als u de keuze heeft, kunt u wellicht uitwijken naar een locatie met minder kans op schadelijke gevolgen voor juridisch beschermde soorten. Een verstandig begin is om al in de zoekfase van een project een eenvoudig flora- en faunaonderzoek ('quickscan') te laten uitvoeren naar de verschillende locaties die in beeld zijn. Hiermee kunt u de verschillende locaties beter met elkaar vergelijken. Ook bespaart u zichzelf onaangename verrassingen achteraf.

Schadebeperkende (mitigerende) maatregelen

Belangrijk is ook om de eventuele schadelijke invloed zo veel mogelijk te beperken door middel van zogeheten 'mitigerende' maatregelen. Zo kan een te beschermen leefgebied van de verstoringsbronnen (mensen, geluid of lichtbronnen) worden afgeschermd door een bufferzone of een wal. Een dassentunnel of een brede oever langs een watergang kan de verbinding met andere leefgebieden openhouden.

Uitgangspunten voor compensatie

Als compensatie aan de orde is gaat de voorkeur uit naar het aanleggen van een compenserende habitat in de nabije omgeving, waarbij:

- § de oppervlakte en de kwaliteit van de aan te leggen biotopen minimaal gelijkwaardig zijn aan de oppervlakte en de kwaliteit van te vernietigen biotopen;
- § de ruimtelijke samenhang met bestaande leefgebieden hersteld wordt, conform de eisen die de betrokken soorten hieraan stellen;
- § vervangende biotopen tijdig vóór de ingreep worden aangelegd;
- § de compensatie geschiedt volgens de regels die het Rijk (voor de EHS) en de Provincie hiervoor hebben opgesteld.

De gedragscode voor de bouw- en ontwikkelsector

De navolgende hoofdstukken vormen samen de gedragscode zoals bedoeld in artikel 16 c van het Vrijstellingsbesluit bij de Flora- en faunawet.

HOOFDSTUK

4

Geldigheid van de
vrijstelling bij naleving van de
gedragscode

4.1

ALGEMEEN

De gedragscode geldt als een vrijstelling van de verboden handelingen van art 8 t/m 12 van de Flora- en faunawet. In die gevallen hoeft geen ontheffing meer te worden aangevraagd. Hierbij gelden de volgende voorwaarden:

- § De gedragscode geldt alleen als vrijstelling als deze daadwerkelijk wordt nageleefd.
- § De vrijstelling geldt alleen voor werkzaamheden in het kader van de ruimtelijke ontwikkeling en inrichting;
- § Gebiedsbescherming valt niet onder deze gedragscode (zie hiervoor 2.6);
- § De gedragscode geldt in beginsel alleen voor de soorten van tabel 2, maar is tevens behulpzaam bij het verkrijgen van de vereiste ontheffing voor tabel-3 soorten;
- § Afwijking is alleen toegestaan indien deze op overtuigende wijze worden onderbouwd door een ecologisch geschoolde deskundige.

De handelswijze mag uiteraard op meer soorten worden toegepast.

4.2

ACTIVITEITEN DIE ONDER DE GEDRAGSCODE VALLEN

Activiteiten zijn – bij naleving van deze gedragscode – vrijgesteld van de ontheffingplicht als zij betrekking hebben op de aanleg van bouwwerken, infrastructuur, grondwerk, bodemsanering of het bouw- en woonrijp maken van gebieden. Ook de voorbereidende werkzaamheden zijn – bij naleving – vrijgesteld. De vrijstelling geldt alleen voor de tabel-2 soorten en vogels.

Voorbeelden van vrijgestelde activiteiten (niet limitatief)

- § Het bouw- en woonrijp maken van gebieden, bijvoorbeeld voor woningbouw, kassen, een kantoorpand of een windmolenpark
- § Het bouwen van een woonwijk of een kantoorpand
- § Het aanleggen van (spoor)wegen, fietspaden, voetpaden en kanalen
- § Het aanleggen of versterken van waterkeringen
- § Het aanleggen van kabels en leidingen
- § Het plaatsen van damwanden
- § Het aanleggen of renoveren van bruggen en duikers
- § Het aanleggen van recreatieterreinen en bossen

- § Het ontwikkelen en inrichten van natuurgebieden
- § Het dempen van watergangen
- § Het slopen of renoveren van panden en andere gebouwde objecten
- § Het uitvoeren van reparaties en groot onderhoud aan kades en muren
- § Het opspuiten van grond
- § Grondverzet, waaronder het aanleggen van gronddepots en het verplaatsen van gebiedseigen grond
- § Het saneren van vervuilde bodems
- § Het rooien van bomen en struiken, inclusief het verwijderen van de stobben

Let op! De vrijstelling op basis van deze gedragscode voor de Flora- en faunawet voor het rooien van bomen en struiken vervangt niet de kapvergunning die doorgaans door de betrokken gemeente wordt geëist.

HOOFDSTUK 5 De toepassing van de gedragscode

5.1 ALGEMEEN

De gedragscode wordt uitgevoerd door de toepassing van het bij de situatie passende stroomschema uit dit hoofdstuk in combinatie met het bij die situatie passende protocol uit hoofdstuk 7.

5.2 TOEPASSING IN HET BEREIK VAN DE LOCATIEKEUZE

Bij het kiezen van een locatie handelt de bouwondernemer of projectontwikkelaar in lijn met het stappenschema 1 van par. 5.5.1.

De ontwikkelende onderneming gaat na of door het voorgenomen plan het leefgebied van een of meer tabel-2 en tabel-3 soorten negatief kan worden beïnvloed. Daartoe onderzoekt hij de locatie(s) op het vóórkomen van tabel-2 en tabel-3 soorten. Het onderzoek heeft tevens betrekking op de naastgelegen gebieden binnen de invloedssfeer van het project. Zo nodig past de ondernemer het plan aan of kiest een andere locatie. Een en ander wordt ten behoeve van eventuele controles door handhavende instanties schriftelijk vastgelegd.

5.3 TOEPASSING IN HET BEREIK VAN DE LOCATIEONTWIKKELING

Bij het ontwikkelen van een locatie handelt de bouwondernemer of projectontwikkelaar in lijn met het bijgevoegde stappenschema 2 (par. 5.5.2).

De ontwikkelende onderneming gaat na of door het voorgenomen plan het leefgebied van een of meer tabel-2 en tabel-3 soorten negatief kan worden beïnvloed. Daartoe onderzoekt hij de locatie(s) op het vóórkomen van tabel-2 en tabel-3 soorten. Het onderzoek heeft tevens betrekking op de naastgelegen gebieden binnen de invloedssfeer van het project. Zo nodig past de ondernemer het plan aan of geeft door middel van een 'ecologisch protocol' hoe hij in die desbetreffende situatie de populatie(s) wil beschermen (par. 6.6, zie ook bijlage 3 voor enkele voorbeelden). Een en ander wordt ten behoeve van eventuele controles door handhavende instanties schriftelijk vastgelegd.

Zo nodig worden ook schadebeperkende (zogeneten 'mitigerende') of compenserende maatregelen getroffen, bij voorbeeld in de vorm van een vervangend leefgebied. In het geval van door de Habitatrichtlijn genoemde soorten (par. 8.3.1, deel b) geldt dat het compenserende leefgebied vóóraf moet zijn ingericht.

Bij de planning van de werkzaamheden wordt rekening gehouden met de broedtijd en andere kritische perioden van de tabel-2 en tabel-3 soorten (voortplantingsseizoen, winterrustperiode e.d).

Uitgangspunt is het voorkomen van schade aan door de wet beschermde soorten. Slechts in bijzondere gevallen¹ zal voor de verboden handelingen ontheffing worden aangevraagd.

Een plan of een project wordt tevens beoordeeld volgens de richtlijnen van de milieu-effectrapportage en of de strategische milieubeoordeling, als het aan de daarvoor geldende criteria voldoet.

5.4

TOEPASSING IN HET BEREIK VAN DE AANNEMERIJ

De bouwondernemer die in opdracht van derden werkt, handelt in lijn met het stappenschema 3 van paragraaf 5.5.3.

De bouwondernemer vergewist zich er voor de aanvang van het werk van of de opdrachtgever in voldoende mate de bepalingen uit de Flora- en faunawet heeft nageleefd:

- § Is er voldoende onderzoek gedaan naar het vóórkomen van vogels en de soorten van tabel 2 en tabel 3?
- § Is bij de planvorming voldoende rekening gehouden met het vóórkomen van vogels en de soorten van tabel 2 en tabel 3?
- § Is voldoende overtuigend vastgesteld dat voor het plan geen ontheffing nodig is?
- § Zijn eventueel noodzakelijke ontheffing aangevraagd en verleend?

Zo nodig wijst de bouwondernemer zijn opdrachtgever op deze verplichtingen; eventueel maakt hij hierover afspraken over de te volgen procedure.

De bouwondernemer verzoekt de opdrachtgever vóór de aanvang van het werk om alle benodigde documentatie als bewijsmateriaal bij controle door een handhavende instantie, zoals:

- § Een exemplaar van het flora- en faunaonderzoek, inclusief de conclusies ten aanzien van de Flora- en faunawet
- § Verspreidingskaarten van de aangetroffen vogels en de soorten van tabel 2 en tabel 3
- § Een exemplaar van het ecologisch werkprotocol
- § Een kopie van de verleende ontheffing, voor zover van toepassing.

Voor zover het bestek hierin niet voorziet stelt de bouwondernemer een (aanvullend) ecologisch werkprotocol op, waarin is aangegeven hoe hij in die desbetreffende situatie de populatie(s) wil beschermen (par. 6.6, zie ook bijlage 3 voor enkele voorbeelden).

De bouwondernemer stelt zijn werknemers door middel van een startbijeenkomst ('kick-off meeting') in kennis van de afgesproken werkwijze en het belang van de bescherming van de (broed)vogels en andere tabel-2 en tabel-3 soorten. Tevens wordt aangegeven waar en in welke situaties men aan deze soorten schade zou kunnen toebrengen. Het ecologisch

¹ Ontheffing is bij tabel 3 soorten alleen mogelijk indien sprake is van een dwingende reden van groot openbaar belang of een ander door de wet genoemd belang (zie voor meer informatie par. 8.4.2 van deze gedragscode). Ook mogen geen minder schadelijke alternatieven voorhanden zijn en dient de instandhouding van de populatie gewaarborgd te zijn

protocol wordt hier doorgesproken². De deelname aan deze meeting wordt met een handtekening van de deelnemers vastgelegd.

Minimaal één maal per jaar organiseert de bouwondernemer voor het uitvoerend personeel een bijeenkomst over het werken met de gedragscode en het ecologisch protocol³. De ervaringen worden uitgewisseld en voorstellen voor verbetering van het protocol worden doorgesproken. Van de bijeenkomst wordt een kort verslag gemaakt. Nieuwe afspraken worden daarin opgenomen. De deelname aan deze meeting wordt met een handtekening van de deelnemers vastgelegd.

De bouwondernemer zorgt er voor dat de vestiging van vogels en tabel-2 en tabel-3 soorten op een natuurvriendelijke wijze wordt voorkomen (zie par. 6.4).

De bouwondernemer houdt tijdens de uitvoering van het werk toezicht op de naleving van de gedragscode en het ecologisch protocol en of de te beschermen soorten voldoende worden gespaard.

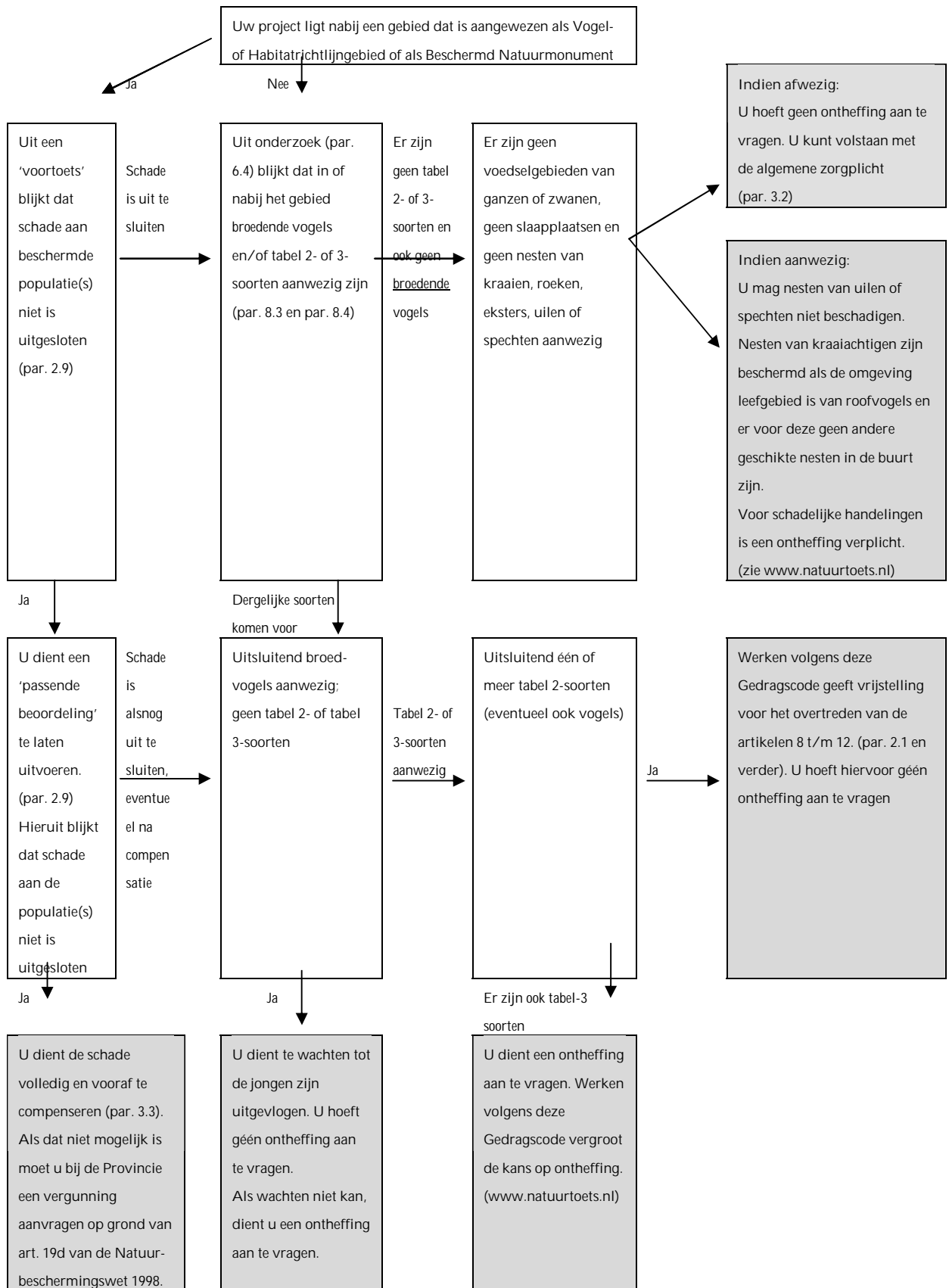
---

² Het is verstandig (maar niet verplicht) om de ecooloog van het flora- en faunaonderzoek tijdens de kick-off meeting een toelichting te laten geven.

³ VCA-gecertificeerde bedrijven kunnen hiervoor een zogeheten 'toolboxmeeting' benutten.

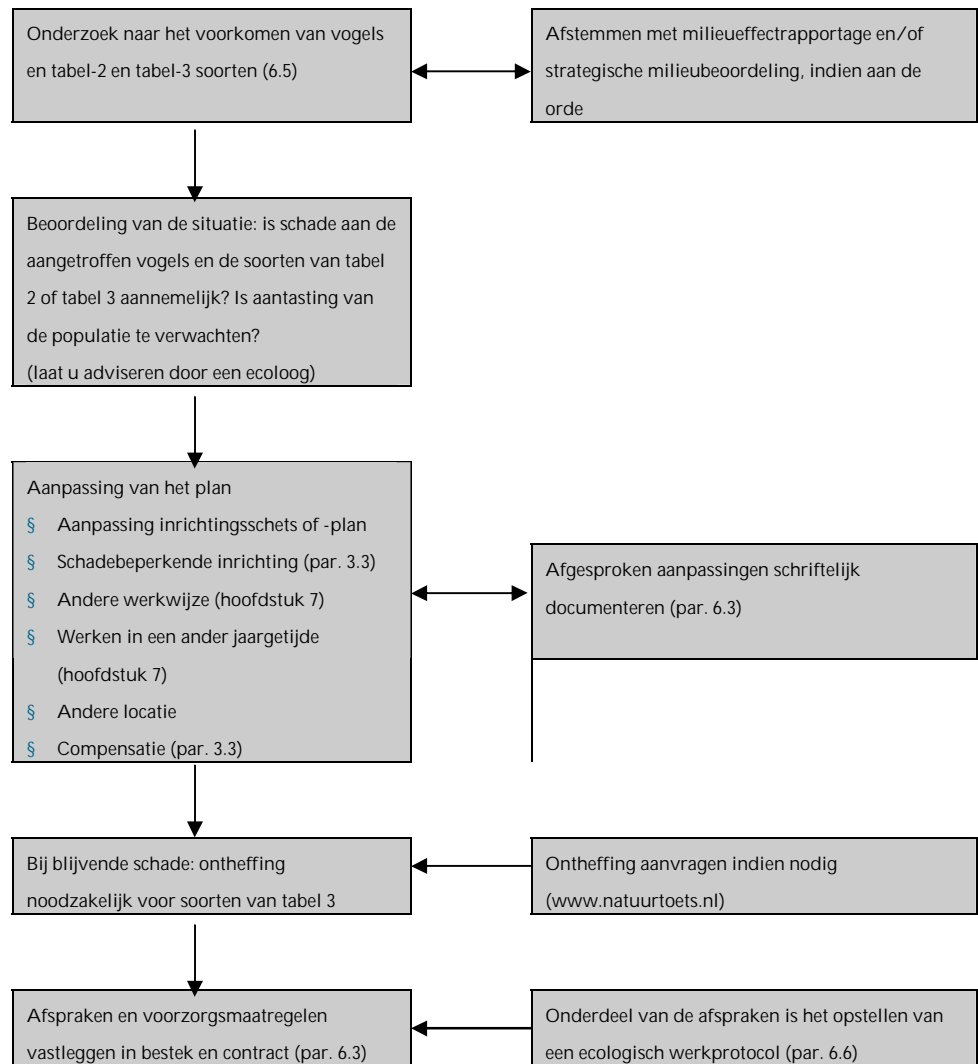
5.5 STAPPENSHEMA'S

5.5.1 STAPPENSHEMA 1: LOCATIEKEUZE

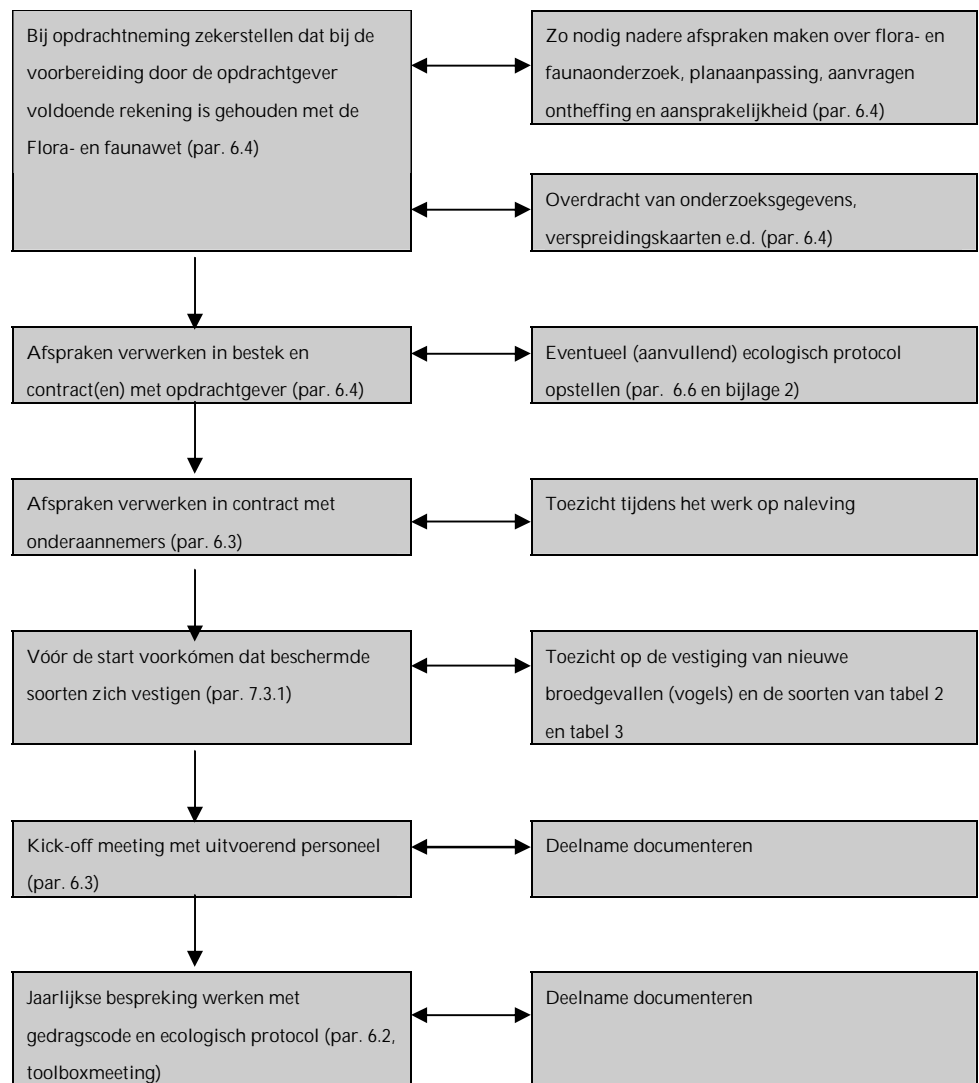
5.5.2

STAPPENSHEMA 2: LOCATIEONTWIKKELING

5.5.3

STAPPENSHEMA 3: AANNEMERIJ

HOOFDSTUK

6 Borging in de organisatie

6.1

ALGEMENE UITGANGSPUNTEN

Voor de vrijstelling dient de bouwonderneming of projectontwikkelaar de overeengekomen gedragsregels na te leven in de praktijk.

Handelen volgens de gedragscode is alleen vereist op plaatsen waar beschermde soorten van tabel 2 voorkomen, dat wil zeggen, waar zonder de gedragscode een ontheffing zou moeten worden aangevraagd. Handelen volgens de gedragscode is daarnaast verstandig in situaties waar beschermde soorten van tabel 3 voorkomen.

Deze gedragscode is een basisgedragscode. De gedragscode kan voor specifieke situaties met extra beschermende maatregelen worden uitgebreid. De gedragscode biedt ruimte voor lokaal maatwerk, toegesneden op de lokale situatie en de soort(en) waar het om gaat.

Van de werkwijze die is beschreven in hoofdstuk 5 kan onder voorwaarden worden afgeweken. De afwijking dient overtuigend te worden gedocumenteerd en gemotiveerd. Voorwaarde is dat – op basis van een oordeel van een ecooloog – onderbouwd wordt dat die andere werkwijze geen afbreuk doet aan het duurzame voortbestaan van (populaties van) beschermde soorten, of zelfs beter is voor die soort(en). Als daar niet aan wordt voldaan, dan geldt de wettelijke plicht om ontheffing aan te vragen.

6.2

BORGING IN DE ORGANISATIE

Iedere bouwonderneming of projectontwikkelaar verbindt zich individueel en vrijwillig door middel van een directie- of bestuursbesluit aan de gedragscode. Hiertoe wordt een getekende verklaring opgesteld.

De directie verklaart de bescherming van vogels en tabel-2 en tabel-3 soorten in redelijkheid leidend bij de uitvoering en planning van de werkzaamheden.

Door de directie wordt een portefeuillehouder aangewezen, die verantwoordelijk is voor de correcte invoering van de gedragscode in de organisatie.

De portefeuillehouder controleert minimaal één keer per jaar of de gedragscode door de organisatie correct wordt toegepast en rapporteert daarover aan de directie. De conclusies en eventuele besluiten voor verbetering van de toepassing worden gedocumenteerd. De portefeuillehouder is tevens verantwoordelijk voor de uitvoering van de verbetervoorstellen.

Natuurvriendelijk handelen wordt ingebed in het managementsysteem van de organisatie (voor zover de onderneming daarover beschikt). VCA-gecertificeerde bedrijven doen dit door bij de werkplekinspecties aandacht te besteden aan de naleving van het ecologisch protocol (zie par. 6.6) en minimaal 1 x per jaar tijdens een toolboxmeeting aandacht te besteden aan het werken met de gedragscode.

6.3

KETENVERANTWOORDELIJKHEID

De bouwonderneming of projectontwikkelaar zorgt ervoor dat uitvoerend personeel op de hoogte is van deze gedragscode en voldoende geïnstrueerd om deze na te leven. Hetzelfde geldt voor het personeel dat door onderaannemers wordt ingezet. Het uitvoerend personeel weet waar zich de tabel-2 en tabel-3 soorten in het terrein bevinden. Dit kan door middel van een kaart of een markering in het terrein. De instructie wordt gegeven tijdens een kick-off meeting voorafgaand aan de start van de werkzaamheden in het terrein.

Het uitvoerend personeel wordt voorts opgedragen om naar vermogen alert te zijn op niet-aangeduide broedvogels en planten- en diersoorten van tabel 2 en tabel 3 en daar naar te handelen. Het ecologisch protocol wordt hierop aangepast (zie 6.6).

Bouwondernemingen en projectontwikkelaars zijn eindverantwoordelijk en aanspreekbaar voor datgene wat er gebeurt op het terrein dat onder zijn verantwoordelijkheid valt. Zij maken duidelijke afspraken met (onder)aannemers, derden die het terrein gebruiken en eventuele gasten over de bescherming van plekken waar de tabel-2 en tabel-3 soorten voorkomen.

De bouwonderneming of projectontwikkelaar zorgt voor de controleerbaarheid van de afspraken. Hiertoe behoort ook het schriftelijk vastleggen van deze afspraken.

6.4

EISEN AAN DE VOORBEREIDING DOOR OPDRACHTGEVERS

Een aannemer gaat voor het afsluiten van een contract na of de opdrachtgever:

- § degelijk flora- en faunaonderzoek heeft laten verrichten;
- § onderzocht heeft met welke activiteiten verbodsartikelen zullen worden overschreden;
- § voor deze verboden handelingen een ontheffing heeft verkregen op grond van de Flora- en faunawet of beschikt over een door de Minister van LNV goedgekeurde gedragscode.

In gezamenlijk overleg bepalen de aannemer en de opdrachtgever of gewerkt wordt volgens deze gedragscode of volgens een andere, door de Minister van LNV goedgekeurde gedragscode.

Een aannemer eist van de opdrachtgever dat deze alle beschikbare informatie over het voorkomen van beschermde planten- en diersoorten zal aanleveren. De opdrachtnemer kan eisen om deze informatie zelf opnieuw te mogen beoordelen.

In het contract moet het flora- en faunaonderzoek worden benoemd. Ook dienen de waarschijnlijke overtredingen van de Flora- en faunawet te worden genoemd. Daarbij wordt aangegeven of hiervoor een ontheffing is verkregen of dat er gewerkt wordt volgens deze of een andere goedgekeurde gedragscode.

NB. Voor overtredingen ten aanzien van tabel-3 soorten is altijd een ontheffing verplicht.

Tip: Het is raadzaam om in het contract de volgende clause op te nemen:

“Mocht blijken dat er in het gebied beschermde soorten voorkomen waarvan bij het onderzoek niet is gebleken dat ze voorkomen, dan vallen de consequenties hiervan ten laste van de opdrachtgever.”

Tip: vraag aan de opdrachtgever een exemplaar van het flora- en faunaonderzoeksrapport (inclusief de verspreidingskaarten van de beschermde soorten) en een kopie van de verleende ontheffing.

6.5

FLORA- EN FAUNAONDERZOEK

Voor de uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting zorgt de bouwonderneming voor een voldoende dekkend en actueel inzicht in het voorkomen van vogels en van de soorten van tabel 2 en tabel 3 in en rond het object van de ingreep. Voldoende dekkend betekent dat het hele gebied wordt onderzocht op de daarvoor in aanmerking komende soorten. Zo dient u bij het slopen van een gebouw ter plaatse onderzoek te laten verrichten naar minimaal vleermuizen en gierzwaluwen en als u een sloot dempt naar vissen en amfibieën, (tenzij uit bureauonderzoek blijkt dat tabel-2 en -3 soorten in deze omgeving in het geheel niet voorkomen).

De verspreidingsgegevens mogen maximaal 5 jaar oud zijn. Zo nodig worden deze bij de voorbereiding van het plan geactualiseerd. De flora- en faunagegevens dienen betrekking te hebben op zowel de werklocatie zelf als de directe omgeving.

Als alternatief wordt volstaan met een onderzoek naar het voorkomen van (potentieel) geschikte leefgebieden in combinatie met het voorkomen van de soort in de regio. Aldus wordt het fictieve voorkomen van de beschermde soorten vastgesteld en gehandeld alsof de soort daadwerkelijk voorkomt in het gebied⁴. Hierbij geldt het voorzorgsbeginsel: bij twijfel over het voorkomen van een soort wordt of de soort als ‘aanwezig’ opgenomen of er wordt nader onderzoek uitgevoerd om de aanwezigheid uit te sluiten.

Een eerste (gratis) indruk kunt u krijgen via www.natuurloket.nl.

Kwalitatief goede bureaus zijn te vinden via:

§ www.natuurnet.nl

§ www.netwerkgroenebureaus.nl

Nadere criteria voor de kwaliteit van een flora- en faunaonderzoek staan genoemd in: ‘Gedragscodes zorgvuldig handelen Flora- en faunawet’, Alterra-rapport 1315, Alterra, Wageningen, 2005.

6.6

ECOLOGISCH PROTOCOL

Als uit het flora- en faunaonderzoek blijkt dat zich (broed)vogels en/of tabel-2 of -3 soorten op of nabij het werkterrein bevinden, wordt voor deze situatie een specifiek werkprotocol opgesteld: het ecologisch protocol. Een ecologisch protocol legt de afspraken vast met betrekking tot de bescherming van de populaties van vogels en tabel-2 en tabel-3 soorten. Dit kan door bijvoorbeeld de juiste elementen uit hoofdstuk 7 over te nemen, inclusief de daarin aanbevolen voorkeursperiodes van werken. Het ecologisch protocol wordt opgesteld

⁴ Deze werkwijze voorkomt uitgebreide inventarisaties en kan bijvoorbeeld ook in het winterseizoen worden uitgevoerd.

in een nauwe samenwerking tussen de bouwondernemer en een ecologisch deskundig persoon.

NB. Twee voorbeeldprotocollen zijn opgenomen in bijlage 3.

Tip: vraag het bureau dat voor u het flora- en faunaonderzoek doet om in de rapportage ook een ecologisch werkprotocol op te nemen.

Een ecologisch protocol is concreet en afrekenbaar geformuleerd. Het protocol dient in de desbetreffende situatie verboden handelingen inzake de Flora- en faunawet te voorkomen. Het gaat minimaal in op:

- § het voorkomen van schade aan de leefgebieden en vaste verblijfplaatsen van vogels en tabel-2 en tabel-3 soorten
- § de fasering van de werkzaamheden, rekening houdend met de kritische perioden van de te beschermen soorten
- § de natuursparende werkwijze en inzet van materieel
- § het markeren van nesten, holen, groeiplaatsen e.d. voor het uitvoerend personeel
- § het voorkómen van vestiging van beschermde soorten vóór de start en tijdens de werkzaamheden
- § een passende werkwijze indien tijdens de werkzaamheden toch een beschermde soort wordt aangetroffen.

De inbreng van de ecologisch deskundige persoon dient in zoverre te zijn overgenomen, dat deze deskundige de in het protocol gemaakte keuzes te allen tijde op ecologisch verantwoorde wijze kan motiveren.

Tip: Het is verstandig om niet alleen voor vogels en tabel 2-soorten een ecologisch protocol op te stellen, maar ook voor tabel 3-soorten.

6.7

CONTROLEERBAARHEID VAN WERKEN VOLGENS DE GEDRAGSCODE

Handhaving van de Flora- en faunawet gebeurt door de Algemene Inspectiedienst (AID) of door de politie. Ambtenaren van deze diensten kunnen controles uitvoeren. Bij een geconstateerde overtreding zijn zij gerechtigd om het werk stil te leggen. Daarom is het van belang dat u overtuigend kunt laten zien dat u werkt volgens de gedragscode en dat u alle voorzorgsmaatregelen heeft genomen.

Bouwondernemingen die de gedragscode volgen hebben de volgende documenten beschikbaar in de werkkeet:

- § de rapportage van het flora- en faunaonderzoek, waaruit blijkt dat onderzoek is gepleegd naar het voorkomen van wettelijk beschermde soorten
- § een kaart met de verspreiding van de beschermde soorten over het plangebied
- § een exemplaar van het ecologisch werkprotocol
- § een kopie van de eventuele ontheffing
- § een ondertekend bewijs van de deelname aan de kick-off van het project en/of een toolboxmeeting over de gedragscode.

NB. In het geval van controles adviseren wij u altijd te vragen naar de legitimatie van de controleur en diens gegevens te noteren.

6.8

ONVOORZIENE OMSTANDIGHEDEN

In situaties waar de veiligheid van mensen, gebouwen, kunstwerken of vee in het geding is, treedt de bouwondernemer of projectontwikkelaar onmiddellijk in overleg met een externe deskundige over de werkwijze die in die situatie in redelijkheid en billijkheid het meeste recht doet aan de bescherming van de juridisch beschermde soort(en). De bouwondernemer of projectontwikkelaar handelt in overeenstemming met dit advies. Het advies wordt gedocumenteerd. Zeer acute veiligheidssituaties gelden hierbij als overmacht.

HOOFDSTUK 7

De praktische uitvoering

7.1

ALGEMEEN

In dit hoofdstuk worden de maatregelen beschreven die de bouwondernemingen zullen treffen om schade aan het duurzaam voortbestaan van soorten bij nieuwe werken te voorkomen.

Inzicht in de ruimtelijke verspreiding, en in de kwetsbaarheid tijdens de periodes van voortplanting, (winter)rust en/of migratie, vormt de basis voor de planning van werkzaamheden. Hierbij zullen vaak meerdere, soms strijdige, doelen aan de orde zijn, waarbij ook de ecologische doelen en het bouwen zelf onderling kunnen concurreren. Daarom is het lastig om algemeen geldende protocollen op te stellen. Onderstaande maatregelen zijn bedoeld als basis voor het handelen; ze kunnen in de ecologische protocollen nader worden uitgewerkt.

Van de beschreven werkwijze kan onder voorwaarden worden afgeweken. De afwijking dient overtuigend in het bestek of het projectplan te worden gemotiveerd. Voorwaarde is dat – op basis van het oordeel van een ecologisch deskundige – onderbouwd kan worden dat die andere werkwijze geen afbreuk doet aan het duurzaam voortbestaan van (populaties van) beschermde soorten.

7.2

ALGEMENE BESCHERMINGSMATREGELEN

Bij alle werkzaamheden worden in beginsel de volgende elementen gespaard:

- § broedkolonies (roeken, reigers e.d.) en andere vaste nestplaatsen van vogels (o.a. nestholten van ijsvogels, spechten en oeverzwaluwen, horsten van uilen en roofvogels)
- § plaatsen waar tabel-2 en tabel-3 diersoorten paaien, eieren afzetten, opgroeien of overwinteren
- § groeiplaatsen van plantensoorten van tabel-2 en tabel-3
- § vleermuiskolonies in bomen en gebouwen
- § belangrijke vliegroutes en jachtgebieden van vleermuizen
- § broedhopen van ringslangen
- § vossen- en dassenburchten

Voor onvermijdelijke schade aan bovengenoemde situaties wordt altijd een ontheffing aangevraagd.

In voorkomende gevallen wordt grote zorgvuldigheid betracht ten aanzien van schade aan:

§ oude bomen (> 50 jaar) met spleten en hollen (in verband met het mogelijk voorkomen van vleermuizen en hollenbroedende vogels)

§ oude gebouwen en bouwwerken (i.v.m. het mogelijk voorkomen van vleermuizen en vogels)

Als het voorkomen van vleermuizen niet kan worden uitgesloten, wordt nader onderzoek verricht om de aanwezigheid van vleermuizen of broedende vogels uit te sluiten.

7.3

PROTOCOLLEN PER ACTIVITEIT

In voorkomende gevallen wordt als volgt gehandeld:

7.3.1

VOORKÓMEN VAN VESTIGING VAN BESCHERMDE SOORTEN

Vestiging van broedvogels en/of tabel-2 of –3 soorten wordt zoveel mogelijk vóór de start van de werkzaamheden voorkómen. Broedvogels en/of tabel-2 of –3 soorten die zich al hebben gevestigd worden niet verjaagd.

Als zich ondanks de voorzorgsmaatregelen tijdens of voorafgaand aan het werk een broedvogel vestigt, dan zorgt de bouwonderneming er voor dat de desbetreffende vogel(s), hun nesten en eieren tijdens het broeden en zolang de jongen niet zijn uitgevlogen, geen schade of hinder ondervinden (NB. De wet verplicht hiertoe).

Als zich ondanks de voorzorgsmaatregelen tijdens of voorafgaand aan het werk een tabel-2 of tabel-3 soort vestigt, dan zorgt de bouwonderneming voor een situatiespecifieke aanvulling op het ecologisch protocol. Indien daarmee schade aan een tabel-3 soort niet kan worden voorkómen, dient alsnog een ontheffing te worden aangevraagd.

Afspraken hierover met werknemers en/of onderaannemers worden op schrift gesteld en doorgesproken.

Voorbeelden van preventieve maatregelen

- § kale delen aan het begin van het broedseizoen, vóór dat de soorten zich vestigen, een of meer keer per dag te belopen of te frezen
- § een klein werkgebied tijdelijk met folie te bedekken (niet als er rugstreepadden (tabel-3 soort) in het gebied voorkomen; deze kunnen zich hebben ingegraven)
- § potentiële broedplaatsen van oeverwaluwen vóór het broedseizoen regelmatig omploegen, betreden of met folie bedekken. Daarna regelmatig opnieuw omploegen of betreden.
- § terreinen die een potentieel geschikt leefgebied vormen voor amfibieën (rugstreepad!) door middel van amfibiekerend gaas afzetten
- § bomen en struiken vóór aanvang van het broedseizoen te rooien
- § takken- en bladerhopen vóór het winterseizoen en buiten voortplantingsperiode verwijderen
- § rietkragen vóór aanvang van het broedseizoen te maaien (niet als deze worden gebruikt door roerdampen, een kleine reigersoort)

Door goed onderzoek vooraf voorkomt u onaangename verrassingen, zoals rugstreepadden en zandhagedissen op uw terrein waar u geen rekening mee heeft gehouden.

7.3.2

HET BOUW- OF WOONRIJP MAKEN

Algemeen

Voorafgaand aan de werkzaamheden worden de aanwezige soorten geïnventariseerd. Als geen tabel-2 of -3 soorten en geen broedvogels of overwinterende watervogels (ganzen, smienten, zwanen) worden aangetroffen zijn geen extra maatregelen nodig. Wel dient te worden voorkomen dat dergelijke soorten zich tijdens de werkzaamheden gaan vestigen. Voor de eventueel aanwezige broedvogels of overwinterende watervogels (ganzen, eenden of zwanen) en de tabel-2 en -3 soorten wordt een ecologisch protocol opgesteld (par. 6.6).

Vestiging van broedvogels en/of soorten uit de tabel 2 of tabel 3 wordt door middel van preventieve maatregelen voorkómen. Broedvogels en soorten uit de tabel 2 of tabel 3 die zich al hebben gevestigd, worden niet verjaagd.

Soorten uit de tabel 2 of tabel 3, bijvoorbeeld amfibieën, reptielen of zoogdieren mogen tijdens het werk worden verplaatst naar een geschikt gebied leefgebied in de directe omgeving, mits dit op een diervriendelijke manier gebeurt. Zo nodig wordt hiervoor een compenserend leefgebied ingericht.

De vrijstelling geldt niet voor de verplaatsing van tabel-2 of tabel-3 soorten van het ene gebied naar het andere, bijvoorbeeld door middel van transport per (vracht)auto. Volgens de wet heeft u ontheffing nodig voor het 'onder zich hebben van beschermde diersoorten'. U mag dus wel met een emmer kamsalamanders overzetten van poel A naar poel B in hetzelfde gebied, maar u mag ze niet zonder ontheffing over de weg naar een geheel ander gebied transporteren.

(Broed)vogels

De werkzaamheden vinden plaats buiten het broedseizoen, d.w.z. na 15 juni en vóór 15 maart, tenzij uit voorafgaand onderzoek is gebleken dat op of nabij het terrein geen broedende vogels (meer) aanwezig zijn. Bij werkzaamheden in de periode tussen 15 juni en 15 augustus wordt altijd eerst onderzocht of op of nabij het terrein nog broedende vogels (meer) bevinden voordat deze doorgang mogen vinden.

Op plaatsen die van belang zijn voor overwinterende watervogels (ganzen, zwanen, smienten e.d.) worden de werkzaamheden uitgevoerd buiten de periode dat deze vogels aanwezig zijn. De overwinteringsperiode valt globaal tussen eind oktober en eind maart, afhankelijk van de weersomstandigheden en de soort.

Zoogdieren

Dassenburchten en vossenburchten worden gespaard.

Amfibieën, reptielen, vissen en zoogdieren

Het uitvoeren van graafwerkzaamheden op locaties waar tabel-2 en tabel-3 soorten amfibieën, reptielen of zoogdieren voorkomen, vindt plaats in de periode buiten de overwinteringsperiode van deze soorten.

Voortplantingswateren van vissen kikkers, padden en salamanders van de tabellen 2 en 3 worden tijdens het voortplantingsseizoen (medio februari – mei) gespaard. Ook broedhopen van ringslangen worden gespaard.

Planten

Wanneer vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is dan worden exemplaren van de tabel-2 en tabel-3 plantensoorten - buiten de bloeitijd - uitgestoken en elders in een geschikt biotoop teruggeplaatst.

Let op: de volgende protocollen zijn mogelijk eveneens van toepassing:

- § het opsprengen van grond
- § het verplaatsen van gebiedseigen grond / het afgraven van de bouwvoor
- § het rooien van bomen en struiken
- § het dempen van watergangen
- § het slopen of renoveren van gebouwen of kunstwerken
- § voorkómen van vestiging van beschermde soorten

Soortengroep	Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Geen tabel-2 en tabel-3 soorten en vogels aanwezig													
Tabel-2 en tabel-3 soorten en vogels:													
Broedende vogels													
Voeragerende wintervogels													
Planten													
Zoogdieren													
Reptielen													
Amfibieën (algemeen)													
Poelkikker, kamsalamander													
Vissen													
	1° voorkeur, geen nadere maatregelen nodig												
	2° voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')												
	activiteit niet uitvoeren												

7.3.3 HET DEMPEN VAN WATERGANGEN

Voorafgaand aan de werkzaamheden worden de aanwezige soorten geïnventariseerd. Als geen tabel 2- of -3 soorten en geen broedende vogels worden aangetroffen zijn geen extra maatregelen nodig. Voor de wel aanwezige vogels en tabel-2 en -3 soorten of broedvogels wordt een ecologisch protocol opgesteld (zie par. 6.6).

Aandachtsoorten zijn onder meer:

- § vissen: bierpje, bittervoorn, grote modderkruiper, kleine modderkruiper, rivierdonderpad, meerval, beekprik, elrits, gestippelde alver, rivierprik
- § amfibieën: poelkikker, heikikker, kamsalamander
- § insecten: groene glazenmaker (libellesoort in drijvende vegetaties van krabbescheer)

- § zoogdieren: jachtgebieden van vleermuizen of waterspitsmuizen; vliegroutes van vleermuizen
- § planten: diverse orchideeënsoorten, waterdrieblad, wilde gagele.

Voor de aanwezige vogels en tabel-2 en -3 soorten wordt een ecologisch protocol opgesteld (zie par. 6.6).

Het afdammen, dempen of leegpompen van watergangen wordt op plaatsen waar tabel-2 en tabel-3 soorten worden verwacht in beginsel uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode en winterrust van amfibieën, reptielen en vissen.

Bij het dempen van een watergang wordt het water één richting uitgedreven zodat aanwezige vissen en amfibieën kunnen ontsnappen. Wanneer dit niet mogelijk is dan worden de vissen en amfibieën tijdig weggevangen en elders in een geschikt biotoop uitgezet. Ditzelfde geldt voor de gastheren van deze soorten, zoals de zoetwatermossel voor de bittervoorn. Op locaties waar voortplanting van de kamsalamander wordt vermoed, worden werkzaamheden pas na 1 oktober uitgevoerd.

Soortengroep	Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Geen tabel-2 en tabel-3 soorten aanwezig													
Tabel-2 en tabel-3 soorten en vogels wel aanwezig:													
Vissen													
Broedende vogels													
Foeragerende wintervogels													
Planten													
Zoogdieren													
Reptielen													
Amfibieën (algemeen)													
Poelkikker, kamsalamander													
Libellen													
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig												
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')												
	activiteit niet uitvoeren												

7.3.4 HET ROOIE VAN BOMEN EN STRUIKEN

Algemeen

Voorafgaand aan de werkzaamheden worden de aanwezige soorten geïnventariseerd. Als geen tabel-2- of -3 soorten en geen broedende vogels worden aangetroffen zijn geen extra maatregelen nodig. Voor de wel aanwezige vogels en tabel-2 en -3 soorten of broedvogels wordt een ecologisch protocol opgesteld (zie par. 6.6).

Het uitvoeren van werkzaamheden waarbij bestaande bomen en struiken verwijderd worden, op locaties waar tabel-2 en tabel-3 soorten voorkomen, vindt plaats buiten de kwetsbare periodes van deze soorten (voortplantings- en broedseizoenen en

overwinteringperiode). Bovenstaande is niet relevant wanneer vooraf is vastgesteld dat ter plaatse geen voortplantings-, broed- of winterrustlocaties zijn aangetroffen.

Planten

Wanneer vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is dan worden beschermde planten en vegetaties buiten de bloeitijd uitgestoken, eventueel in depot gezet en later in dezelfde omgeving of elders in een geschikt biotoop teruggeplaatst.

Vleermuizen en andere zoogdieren

Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt geïnventariseerd of de aanwezige oude bomen (> 50 jaar) in gebruik (kunnen) zijn als vaste verblijfplaats, voortplantingsplaats of vliegroute voor vleermuizen. In dit geval vinden werkzaamheden plaats buiten de kraam- en voortplantingsperiode (15 maart tot 15 september). De desbetreffende bomen worden zoveel mogelijk ingepast in het inrichtingsplan, evenals bomen in de directe omgeving. Bij aanwezigheid van vleermuissoorten die in bomen overwinteren dienen in het ecologisch protocol situatiespecifieke eisen te worden opgenomen die het voortbestaan van de populatie kunnen garanderen.

Als is aangetoond dat bomen in gebruik zijn als vliegroute en/of als jachtgebied van vleermuizen, moet worden bepaald of het rooien het functioneren van een kolonie (verblijfplaats) negatief beïnvloedt. Als dit zo is, dan moeten deze elementen worden gespaard of moet een ontheffing worden aangevraagd.

Tevens vindt controle plaats op de aanwezigheid van vaste verblijfplaatsen van eekhoorn en boommarter. Wanneer deze worden aangetroffen dan worden deze bomen en hun directe omgeving gespaard tot na het vertrek van de jongen (voortplantingsperiode van december tot juni). Dassenburchten worden gespaard.

Amfibieën en reptielen

Bij snoeien/dunnen in de periode 1 november – 15 maart, worden potentiële verblijfplaatsen in bladhopen en holen, ruimten onder boomstroken et cetera opgespoord en ongemoeid gelaten. Broedhopen van de ringslang worden gespaard.

Beschermde vlinders en kevers

Werkzaamheden op plaatsen waar tabel-2 en tabel-3 dagvlinders worden verwacht, vinden gefaseerd plaats tijdens de winterperiode (1 september – 1 april). Dit om te voorkomen dat onnodig rupsen worden vernietigd.

Bij aanwezigheid van vaste verblijfplaatsen van het vliegend hert (een beschermde keversoort uit tabel 2) worden specifieke, bij de situatie passende, maatregelen getroffen.

Soortengroep	Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	
Geen tabel-2 en tabel-3 soorten aanwezig														
Tabel-2 en tabel-3 soorten en vogels wel aanwezig:														
Vleermuizen										*	*	*	*	*
Broedende vogels														
Reptielen														
Amfibieën (algemeen)														
Poelkikker, kamsalamander														
Dagvlinders														
	1° voorkeur, geen nadere maatregelen nodig													
	2° voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')													
*	Ontheffing is nodig als sprake is van een vaste verblijfplaats, ook als de dieren in dit seizoen zelf afwezig zijn													
	activiteit niet uitvoeren													

7.3.5

HET SLOPEN OF RENOVEREN VAN PANDEN

Algemeen

Voorafgaand aan de werkzaamheden worden de aanwezige soorten geïnventariseerd. Als geen tabel 2- of -3 soorten en geen broedende vogels worden aangetroffen zijn geen extra maatregelen nodig. Voor de wel aanwezige vogels en tabel-2 en -3 soorten of broedvogels wordt een ecologisch protocol opgesteld (zie par. 6.6).

Muurplanten

Groeiplaatsen van beschermde muurplanten en -vegetaties worden in stand gelaten. Wanneer vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is dan worden beschermde planten en vegetaties buiten de bloeitijd met een deel van de groeiplaats met een deel van de muur verplaatst en naderhand in de omgeving of elders in een geschikt biotoop teruggeplaatst.

Dieren

Bestaande gebouwen worden voorafgaand aan de ingreep gecontroleerd op het voorkomen van onder andere vleermuizen, steenmarter, kerk- en steenuil en (gier)zwaluwen. Als dergelijke soorten aanwezig zijn, worden geen werkzaamheden uitgevoerd tijdens het broed- of nestelseizoen, noch tijdens de winterslaap van vleermuizen. Bij de aanwezigheid van vleermuizen dient altijd een ontheffing te worden aangevraagd. Ook voor het vernietigen van een vaste verblijfplaats van een kerkuil of steenuil dient een ontheffing te worden aangevraagd.

Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Soortengroep												
Geen tabel-2 en tabel-3 soorten aanwezig												
Tabel-2 en tabel-3 soorten en vogels wel aanwezig:												
Broedende vogels												
Muurplanten												
Vleermuizen									*	*	*	*
Overige zoogdieren												
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig											
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')											
*	Ontheffing is nodig als sprake is van een vaste verblijfplaats, ook als de dieren in dit seizoen zelfafwezig zijn											
	activiteit niet uitvoeren											

7.3.6

HET UITVOEREN VAN REPARATIES AAN OF HET SLOPEN VAN (KADE)MUREN EN KUNSTWERKEN

Algemeen

Voorafgaand aan de werkzaamheden worden de aanwezige soorten geïnventariseerd. Als geen tabel-2 en -3 soorten en geen broedende vogels worden aangetroffen, zijn geen extra maatregelen nodig.

Voor de aanwezige vogels en tabel-2 en -3 soorten wordt een ecologisch protocol opgesteld (zie par. 6.6).

Planten

Groeiplaatsen van beschermde muurplanten en –vegetaties worden in stand gehouden. Wanneer vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is dan worden beschermde planten en vegetaties buiten de bloeitijd met een deel van muur of kade verplaatst en naderhand in de omgeving of elders in een geschikt biotoop teruggeplaatst.

Aandachtssoorten zijn onder meer: diverse muurvarens, muurbloem, klein glaskruid, gele helmblom.

Indien voor het uitvoeren van de werkzaamheden beplanting verwijderd moet worden, dan wordt het protocol 'het rooien van bomen en struiken' toegepast.

Dieren

Kades en muren worden voorafgaand aan de ingreep gecontroleerd op het voorkomen van onder andere vleermuizen en (gier)zwaluwen. Als dergelijke soorten aanwezig zijn, worden geen werkzaamheden uitgevoerd tijdens het broed- of nestelseizoen, noch tijdens de winterslaap van vleermuizen (onderkant bruggen, werfkelders). Bij de aanwezigheid van vleermuizen dient altijd een ontheffing te worden aangevraagd.

Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Soortengroep												
Geen tabel-2 en tabel-3 soorten aanwezig												
Tabel-2 en tabel-3 soorten en vogels wel aanwezig:												
Broedende vogels												
Muurplanten												
Vleermuizen									*	*	*	*
	1° voorkeur, geen nadere maatregelen nodig											
	2° voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')											
*	Ontheffing is nodig als sprake is van een vaste verblijfplaats, ook als de dieren in dit seizoen zelf afwezig zijn											
	activiteit niet uitvoeren											

7.3.7

BRONBEMALINGEN

Voorafgaand aan de werkzaamheden worden de aanwezige soorten geïnventariseerd. Als geen tabel-2 en -3 soorten en geen broedende vogels worden aangetroffen zijn geen extra maatregelen nodig.

Voor de aanwezige vogels en tabel-2 en -3 soorten wordt een ecologisch protocol opgesteld (zie par. 6.6).

Voorafgaand aan de bronbemaling wordt vastgesteld dat in de beïnvloedingssfeer géén soorten van tabel 2 en 3 voorkomen en ook geen Vogel- en Habitatrichtlijngebieden en beschermde natuurmonumenten met Europees beschermde 'habitats'. Als dit het geval is dient u een passende beoordeling te laten uitvoeren, eventueel voorafgegaan door een 'oriënterend onderzoek in de startfase.

Indien de bronbemaling veranderingen in grondwaterstand kan veroorzaken op locaties waar planten- of diersoorten uit de tabellen 2 en/of 3 voorkomen worden ter plaatse beschermende maatregelen genomen. NB. Effecten kunnen zich over grote afstanden voordoen! Voorkomen dient te worden dat groeiplaatsen, voortplantingswateren of leefgebieden van soorten uit deze tabellen droogvallen.

Lozing van opgepompt water op locaties waar tabel-2 en tabel-3 soorten planten, vissen of amfibieën voorkomen vindt alleen plaats wanneer deze geen nadelige invloed heeft of kan hebben op de betreffende soorten (zowel voor wat betreft grondwaterstand als kwaliteit van het water).

Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Soortengroep												
Geen tabel-2 en tabel-3 soorten aanwezig												
Tabel-2 en tabel-3 soorten en vogels wel aanwezig:												
Broedende vogels												
Zoogdieren												
Reptielen												
Amfibieën (algemeen)												
Poelkikker, kamsalamander												
Libellen												
Planten												
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig											
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')											
	Activiteiten niet uitvoeren											

7.3.8

HET OPSPUITEN VAN GROND

Algemeen

Voorafgaand aan de werkzaamheden worden de aanwezige soorten geïnventariseerd. Als geen tabel-2 en -3 soorten en geen broedende vogels worden aangetroffen zijn geen extra maatregelen nodig.

Voor de aanwezige vogels en tabel-2 en -3 soorten wordt een ecologisch protocol opgesteld (zie par. 6.6).

Planten

Wanneer vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is dan worden exemplaren van de tabel-2 en -3 plantensoorten – buiten de bloeitijd – uitgestoken en elders in een geschikte biotoop geplaatst.

Indien de opgespoten grond langere tijd onverwerkt blijft liggen, wordt vestiging van nieuwe bijzondere planten (bijvoorbeeld via zaad dat is aangevoerd met de opgespoten grond) voorkomen door in te planten met een algemene grassoort. Hierop vindt maaibeheer plaats. Bij een korte periode tussen opspuiten en verdere verwerking kan vestiging van nieuwe soorten voorkomen worden door het regelmatig ploegen van de grond.

Dieren

De werkzaamheden vinden plaats buiten het broedseizoen, d.w.z. ná 15 juni en vóór 15 maart, tenzij uit voorafgaand onderzoek is gebleken dat zich op of nabij het terrein geen broedende vogels (meer) bevinden. Bij werkzaamheden in de periode tussen 15 juni en 15 augustus wordt altijd eerst onderzocht of op of nabij het terrein nog broedende vogels (meer) bevinden voordat deze doorgang mogen vinden.

Op plaatsen die van belang zijn voor overwinterende watervogels (ganzen, zwanen, smienten e.d.) worden de werkzaamheden uitgevoerd buiten de periode dat deze vogels aanwezig zijn.

Het opspuiten van grond op plaatsen waar tabel-2 en -3 soorten amfibieën, reptielen of zoogdieren voorkomen, vindt plaats buiten de overwinteringsperiode van deze soorten. Voortplantingswateren van kikkers, padden en salamanders worden tijdens het voortplantingsseizoen (februari – mei) gespaard. Ook broedhopen van ringslangen worden gespaard.

Vaste verblijfplaatsen zoals dassenburchten of vossenholen blijven gehandhaafd.

Om hervestiging van soorten te voorkómen worden preventieve maatregelen getroffen. Bij zandopspuitingen gaat het om soorten als rugstreeppad, plevieren, oeverzwaluwen en reptielen. Door middel van afrastering (amfibiekerend gaas) en regelmatige betreding of afdekken van grond is vestiging te voorkómen; zie 'het voorkómen van vestiging van beschermde soorten'.

Let op: de volgende protocollen zijn mogelijk eveneens van toepassing:

- § Het rooien van bomen en struiken
- § Het dempen van sloten
- § Het voorkómen van vestiging van beschermde soorten

Soortengroep	Periode	jan	Feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Geen tabel-2 en tabel-3 soorten aanwezig													
Tabel-2 en tabel-3 soorten en vogels wel aanwezig:													
Broedende vogels													
Overwinterende watervogels													
Zoogdieren													
Reptielen													
Amfibieën (algemeen)													
Poelkikker, kamsalamander													
Planten													
		1° voorkeur, geen nadere maatregelen nodig											
		2° voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')											
		activiteit niet uitvoeren											

7.3.9

HET VERPLAATSEN VAN GEBIEDSEIGEN GROND/HET AFGRAVEN VAN DE BOUWVOOR

Algemeen

Voorafgaand aan de werkzaamheden worden de aanwezige soorten geïnventariseerd. Als geen tabel-2 en -3 soorten en geen broedende vogels worden aangetroffen zijn geen extra maatregelen nodig.

Voor de aanwezige vogels en tabel-2 en -3 soorten wordt een ecologisch protocol opgesteld (zie par. 6.6).

Vestiging van broedvogels en /of tabel-2 of -3 soorten wordt door middel van preventieve maatregelen voorkomen. Broedvogels en tabel-2 en -3 soorten die zich al hebben gevestigd, worden niet verjaagd.

Soorten uit tabel-2 of -3 mogen tijdens het werk worden verplaatst naar een geschikt leefgebied in de directe omgeving, mits dit op een diervriendelijke manier gebeurt.

De vrijstelling geldt niet voor de verplaatsing van tabel-2 of -3 soorten van het ene gebied naar het andere; zie hiervoor protocol 'het bouw- of woonrijp maken'.

Planten

Wanneer vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is dan worden exemplaren van de tabel-2 en -3 plantensoorten – buiten de bloeitijd – uitgestoken en elders in een geschikte biotoop geplaatst.

Dieren

De werkzaamheden vinden plaats buiten het broedseizoen, d.w.z. ná 15 juni en vóór 15 maart, tenzij uit voorafgaand onderzoek is gebleken dat zich op of nabij het terrein geen broedende vogels (meer) bevinden. Bij werkzaamheden in de periode tussen 15 juni en 15 augustus wordt altijd eerst onderzocht of op of nabij het terrein nog broedende vogels (meer) bevinden voordat deze doorgang mogen vinden.

Op plaatsen die van belang zijn voor overwinterende watervogels (ganzen, zwanen, smienten e.d.) worden de werkzaamheden uitgevoerd buiten de periode dat deze vogels aanwezig zijn.

Het verwijderen of afgraven van de grond op plaatsen waar tabel-2 en -3 soorten amfibieën, reptielen of zoogdieren voorkomen, vindt plaats buiten de overwinteringsperiode van deze soorten. Voortplantingswateren van kikkers, padden en salamanders worden tijdens het voortplantingsseizoen (februari – mei) gespaard. Ook broedhopen van ringslangen worden gespaard.

Vaste verblijfplaatsen zoals dassenburchten of vossenholen blijven gehandhaafd.

Let op: De volgende protocollen zijn mogelijk eveneens van toepassing:

- § Het rooien van bomen en struiken
- § Het slopen of renoveren van gebouwen of kunstwerken
- § Het dempen van sloten
- § Het voorkómen van vestiging van beschermde soorten

Periode	jan	Feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Soortengroep												
Geen tabel-2 en tabel-3 soorten aanwezig												
Tabel-2 en tabel-3 soorten en vogels wel aanwezig:												
Broedende vogels												
Overwinterende watervogels												
Zoogdieren												
Reptielen												
Amfibieën (algemeen)												
Poelkikker, kamsalamander												
Planten												
	1° voorkeur, geen nadere maatregelen nodig											
	2° voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')											
	activiteit niet uitvoeren											

7.3.10 HET SANEREN VAN WATERBODEMS

Overige relevante protocollen:

§ het werken aan/in de oever

Algemeen

Voorafgaand aan de werkzaamheden worden de aanwezige soorten geïnventariseerd.

Als geen tabel-2 en -3 soorten en geen broedende vogels worden aangetroffen zijn geen extra maatregelen nodig.

Voor de aanwezige vogels en tabel-2 en -3 soorten wordt een ecologisch protocol opgesteld (zie par. 6.6).

Planten

Groeiplaatsen van beschermde planten in de te saneren watergang (drijvende waterweegbree) of in de oever van de watergang (bijvoorbeeld orchideeën) worden in stand gehouden. Ook de beschermde planten langs de oever of in de beschoeiingen moeten worden gespaard. Bij aan- en afvoer van materiaal en bij de voorbereidende werkzaamheden dienen groeiplaatsen van deze soorten te worden gespaard.

Wanneer vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is dan worden beschermde planten en vegetaties buiten de bloeitijd met een deel van hun groeiomgeving uitgestoken en naderhand in de omgeving of elders in een geschikt biotoop teruggeplaatst.

Indien bodemslib (tijdelijk) op de oevers gedeponneerd wordt, worden locaties met groeiplaatsen van beschermde soorten of vegetaties ontzien.

Dieren

De werkzaamheden worden in beginsel uitgevoerd in de periode van 15 juli tot 1 november, met een voorkeur voor de maanden september en oktober. Dit is de periode tussen de voortplanting en de winterrust van vissen en amfibieën. Bovendien hebben in deze periode vrijwel alle water- en oeverplanten zaad gezet. In de maanden november–december kan

nog worden gebaggerd zo lang de winterrust van vissen en amfibieën nog niet is ingetreden, dat wil zeggen, zolang de watertemperatuur boven de 10° C blijft.

Buiten de voorkeursperiode kan er – onder voorwaarden – ook gebaggerd worden tussen 1 juni en 15 juli en na het intreden van de winterrust (tussen 1 november en 1 maart). Er dient dan lokaal voldoende leefgebied (indicatief: 25%) te worden gespaard, waardoor te beschermen soorten kunnen vluchten, dan wel de gebaggerde delen opnieuw kunnen bevolken. Tussen 1 juni en 15 juli moet bovendien goed gelet worden op broedende vogels en bloeiende of zaadbevattende planten van tabel-2 of tabel-3.

Nesten en eieren van broedende vogels (eenden, meerkoeten e.d.) worden gespaard, het broeden wordt niet verstoord.

Zo mogelijk (vanuit de kwaliteitsklasse van het bodemslib en de beoogde verwerking ervan) blijft het slib enkele dagen langs de watergang liggen opdat aanwezige dieren (amfibieën) terug naar de watergang kunnen vluchten. Waar strikt beschermde soorten als kleine modderkruiper en/of bittervoorn aanwezig kunnen zijn wordt het bodemslib gecontroleerd op de aanwezigheid van deze dieren. Deze worden teruggeplaatst in de watergang, evenals zoetwatermosselen.

Bij aanwezigheid van voortplantingslocaties van strikt beschermde libellensoorten of waterroofkevers en van leefgebied van bijvoorbeeld de waterspitsmuis worden de oevervegetaties intact gelaten of in ruimte en tijd (verspreid over verschillende jaren) gefaseerd verwijderd. Op deze manier blijven delen van het voortplantingsgebied gehandhaafd.

Soortengroep	Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Geen tabel-2 en tabel-3 soorten aanwezig													
Tabel-2 en tabel-3 soorten en vogels wel aanwezig:													
Vissen													
Moeras- en watervogels													
Overige broedvogels													
Reptielen													
Amfibieën (algemeen)													
Poelkikker, kamsalamander													
Libellen													
Waterroofkevers													
Planten													
		1° voorkeur, geen nadere maatregelen nodig											
		2° voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')											
		activiteit niet uitvoeren											

7.3.11

HET WERKEN IN/AAN DE OEVER

Algemeen

Voorafgaand aan de werkzaamheden worden de aanwezige soorten geïnventariseerd. Als geen tabel-2 en -3 soorten en geen broedende vogels worden aangetroffen zijn geen extra maatregelen nodig.

Voor de aanwezige vogels en tabel-2 en -3 soorten wordt een ecologisch protocol opgesteld (zie par. 6.6).

Aandachtsoorten zijn:

- § Broedende vogels
- § Tabel-2 en -3 planten, zoals orchideeën en kruipend moerasscherm
- § Zoogdieren als waterspitsmuis en noordse woelmuis
- § Amfibieën van tabel-2 en -3, zoals poelkikker, heikikker en kamsalamander
- § Reptielen: ringslang
- § Insecten: libellensoorten van tabel-2 en -3, zoals groene glazenmaker en rivierrombout.

Planten

Groeiplaatsen van beschermde planten worden in stand gehouden. Wanneer vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is dan worden beschermde planten (en vegetaties) buiten de bloeitijd met een deel van hun groeiomgeving uitgestoken en naderhand in de omgeving of elders in een geschikte biotoop teruggeplaatst. Indien mogelijk vinden de werkzaamheden in fasen plaats, zowel in tijd als in ruimte. Dit houdt in dat telkens slechts delen van de vegetatie verwijderd worden. Bovenstaande geldt zowel voor oevervegetaties als voor waterplanten.

Indien voor het uitvoeren van de werkzaamheden beplanting verwijderd moet worden, dan wordt het protocol 'het rooien van bomen en struiken' toegepast.

Dieren

Werkzaamheden aan of in oevers worden op plaatsen waar tabel-2 en -3 soorten worden verwacht in beginsel uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode en winterrust van amfibieën, reptielen en vissen.

Bij aanwezigheid van voortplantingslocaties van strikt beschermde libellensoorten en van leefgebied van bijvoorbeeld de waterspitsmuis vinden werkzaamheden waarbij oevervegetaties worden verwijderd gefaseerd plaats (in tijd en ruimte). Op deze manier blijven delen van het voortplantingsgebied gehandhaafd.

Het schonen van oevers geschiedt op zo'n manier dat water en de daarin voorkomende zaden en dieren kunnen terugstromen naar het water. Indien zich ter plaatse geen strikt beschermde plantensoorten bevinden dan dient het schoonsel of maaisel enkele dagen langs de watergang te blijven liggen, zodat aanwezige dieren (amfibieën) terug naar de watergang kunnen vluchten. Waar strikt beschermde soorten als kleine modderkruiper en/of bittervoorn aanwezig kunnen zijn wordt het schoonsel gecontroleerd op de aanwezigheid van deze dieren. Deze worden teruggeplaatst in de watergang, evenals zoetwatermosselen.

Soortengroep	Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Geen tabel-2 en tabel-3 soorten aanwezig													
Tabel-2 en tabel-3 soorten en vogels wel aanwezig:													
Vissen													
Moeras- en watervogels													
Overige broedvogels													
Amfibieën (algemeen)													
Poelkikker, kamsalamander													
Libellen													
Planten													
		1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig											
		2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')											
		activiteit niet uitvoeren											

HOOFDSTUK

8

De soorten waar deze gedragscode betrekking op heeft

8.1

ALGEMEEN

Werken volgens deze gedragscode geeft u vrijstelling voor de soorten van tabel 2 in de brochure 'Buiten aan het Werk?' van het Ministerie van LNV (2005) en vereenvoudigt de ontheffingverlening voor de soorten van tabel 3 van deze brochure. Voor de soorten uit de beide tabellen geldt een lichte respectievelijk een uitgebreide toets. De soorten van tabel 1 zijn vrijgesteld van de ontheffingplicht.

8.2

BESCHERMDE SOORTEN MET EEN ALGEMENE VRIJSTELLING (TABEL-1 SOORTEN)

Het gaat om soorten, waarvoor een algemene vrijstelling geldt van artikel 8 t/m 12 van de Flora- en Faunawet. De meeste soorten komen betrekkelijk algemeen voor.

8.2.1

SOORTENLIJST

Tabel 1: Beschermde soorten met een algemene vrijstelling	
<u>Zoogdieren</u>	
Aardmuis	<i>Microtus agrestis</i>
Bosmuis	<i>Apodemus sylvaticus</i>
Dwergmuis	<i>Micromys minutus</i>
Bunzing	<i>Mustela putorius</i>
Dwergspitsmuis	<i>Sorex minutus</i>
Egel	<i>Erinaceus europeus</i>
Gewone bosspitsmuis	<i>Sorex araneus</i>
Haas	<i>Lepus europeus</i>
Hermelijn	<i>Mustela erminea</i>
Huisspitsmuis	<i>Crocidura russula</i>
Konijn	<i>Oryctolagus cuniculus</i>
Mol	<i>Talpa europea</i>
Ondergrondse woelmuis	<i>Pitymys subterraneus</i>
Ree	<i>Capreolus capreolus</i>
Rosse woelmuis	<i>Clethrionomys glareolus</i>
Tweekleurige bosspitsmuis	<i>Sorex coronatus</i>
Veldmuis	<i>Microtus arvalis</i>
Vos	<i>Vulpes vulpes</i>
Wezel	<i>Mustela nivalis</i>

Tabel 1: Beschermden soorten met een algemene vrijstelling	
Woelrat	<i>Arvicola terrestris</i>
<u>Reptielen en amfibieën</u>	
Bruine kikker	<i>Rana temporaria</i>
Gewone pad	<i>Bufo bufo</i>
Middelste groene kikker	<i>Rana esculenta</i>
Kleine watersalamander	<i>Triturus vulgaris</i>
Meerkikker	<i>Rana ridibunda</i>
<u>Mieren</u>	
Behaarde rode bosmier	<i>Formica rufa</i>
Kale rode bosmier	<i>Formica polyctena</i>
Stronkmier	<i>Formica truncorum</i>
Zwartrugbosmier	<i>Formica pratensis</i>
<u>Slakken</u>	
Wijngaardslak	<i>Helix pomatia</i>
<u>Vaatplanten</u>	
Aardaker	<i>Lathyrus tuberosus</i>
Akkerklokje	<i>Campanula rapunculoides</i>
Brede wespenorchis	<i>Epipactis helleborine</i>
Breed klokje	<i>Campanula latifolia</i>
Dotterbloem	<i>Caltha palustris</i>
Gewone vogelmelk	<i>Ornithogalum umbellatum</i>
Grasklokje	<i>Campanula rotundifolia</i>
Grote kaardenbol	<i>Dipsacus fullonum</i>
Kleine maagdenpalm	<i>Vinca minor</i>
Knikkende vogelmelk	<i>Ornithogalum nutans</i>
Koningsvaren	<i>Osmunda regalis</i>
Slanke sleutelbloem	<i>Primula elatior</i>
Zwanebloem	<i>Butomus umbellatus</i>

8.2.2

REGIME VOOR DE TABEL-1 SOORTEN

Activiteiten in de sfeer van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting, zoals bouwactiviteiten, zijn voor de soorten van tabel 1 vrijgesteld van de ontheffingplicht die geldt voor het overtreden van de artikelen 8 t/m 12 van de Flora- en faunawet. Aan deze vrijstelling zijn geen aanvullende eisen gesteld, behalve dat de soorten niet voor commerciële doeleinden mogen worden gevangen of geplukt. Voor deze activiteiten hoeft dus geen ontheffing te worden aangevraagd. In alle gevallen geldt de algemene zorgplicht (zie 3.2).

Hetzelfde regime geldt ook voor activiteiten in de sfeer van beheer en onderhoud, (mede)gebruik van terreinen, al zullen bouwondernemers en projectontwikkelaars daar minder vaak mee te maken hebben.

8.3

BESCHERMDE SOORTEN MET EEN LICHTE TOETS (TABEL-2 SOORTEN)

Tabel 2 bevat, naast alle vogels, ook de algemene soorten, een aantal soorten planten- en diersoorten die betrekkelijk zeldzaam zijn. U mag geen afbreuk doen aan de gunstige staat van instandhouding van de soort, ofwel: de populatie in het gebied mag niet gevaar lopen om uit te sterven. Als u werkt volgens deze gedragscode hoeft u geen ontheffing aan te vragen.

8.3.1

SOORTENLIJST

Tabel 2: beschermde soorten met een lichte toets	
<u>Vogels</u>	
Alle inheemse vogelsoorten	
<u>Zoogdieren</u>	
Damhert	Dama dama
Edelhert	Cervus elaphus
Eekhoorn	Sciurus vulgaris
Grijze zeehond	Halichoerus grypus
Grote bosmuis	Apodemus flavicollis
Steenmarter	Martes foina
Wild zwijn	Sus scrofa
<u>Reptielen en amfibieën</u>	
Alpenwatersalamander	Triturus alpestris
Levendbarende hagedis	Lacerta vivipara
<u>Dagvlinders</u>	
Moerasparelmoervlinder	Euphydryas aurinia
Vals heideblauwtje	Lycaeides idas
<u>Vissen</u>	
Bermpje	Noemacheilus barbatulus
Kleine modderkruiper	Cobitis taenia
Meerval	Silurus glanis
Rivierdonderpad	Cottus gobio
<u>Vaatplanten</u>	
Aangebrande orchis	Orchis ustulata
Aapjesorchis	Orchis simia
Beenbreek	Narthecium ossifragum
Bergklokje	Campanula rhomboidalis
Bergnachtorchis	Platanthera chlorantha
Bijenorchis	Ophrys apifera
Blaasvaren	Cystopteris fragilis
Blauwe zeedistel	Eryngium maritimum
Bleek bosvogeltje	Cephalanthera damasonium
Bokkenorchis	Himantoglossum hircinum

Tabel 2: beschermde soorten met een lichte toets

Brede orchis	<i>Dactylorhiza majalis majalis</i>
Bruinrode wespenorchis	<i>Epipactis atrorubens</i>
Daslook	<i>Allium ursinum</i>
Dennenorchis	<i>Goodyera repens</i>
Duitse gentiaan	<i>Gentianella germanica</i>
Franjgentiaan	<i>Gentianella ciliata</i>
Geelgroene wespenorchis	<i>Epipactis muelleri</i>
Gele helmbloem	<i>Pseudofumaria lutea</i>
Gevlekte orchis	<i>Dactylorhiza maculata</i>
Groene nachtorchis	<i>Coeloglossum viride</i>
Groensteel	<i>Asplenium viride</i>
Grote keverorchis	<i>Listera ovata</i>
Grote muggenorchis	<i>Gymnadenia conopsea</i>
Gulden sleutelbloem	<i>Primula veris</i>
Harlekijn	<i>Orchis morio</i>
Herfstschroeforchis	<i>Spiranthes spiralis</i>
Hondskruid	<i>Anacamptis pyramidalis</i>
Honingorchis	<i>Herminium monorchis</i>
Jeneverbes	<i>Juniperus communis</i>
Klein glaskruid	<i>Parietaria judaica</i>
Kleine keverorchis	<i>Listera cordata</i>
Kleine zonnedauw	<i>Drosera intermedia</i>
Klokjesgentiaan	<i>Gentiana pneumonanthe</i>
Kluwenklokje	<i>Campanula glomerata</i>
Koraalwortel	<i>Corallorhiza trifida</i>
Kruisbladgentiaan	<i>Gentiana cruciata</i>
Lange ereprijs	<i>Veronica longifolia</i>
Lange zonnedauw	<i>Drosera anglica</i>
Mannetjesorchis	<i>Orchis mascula</i>
Maretak	<i>Viscum album</i>
Moeraswespenorchis	<i>Epipactis palustris</i>
Muurbloem	<i>Erysimum cheiri</i>
Parnassia	<i>Parnassia palustris</i>
Pijlscheefkelk	<i>Arabis hirsuto sagittata</i>
Poppenorchis	<i>Aceras anthropophorum</i>
Prachtklokje	<i>Campanula persicifolia</i>
Purperorchis	<i>Orchis purpurea</i>
Rapunzelklokje	<i>Campanula rapunculus</i>
Rechte driehoeksvaren	<i>Gymnocarpium robertianum</i>
Rietorchis	<i>Dactylorhiza majalis praetermissa</i>
Ronde zonnedauw	<i>Drosera rotundifolia</i>
Rood bosvogeltje	<i>Cephalanthera rubra</i>
Ruig klokje	<i>Campanula trachelium</i>
Schubvaren	<i>Ceterach officinarum</i>
Slanke gentiaan	<i>Gentianella amarella</i>
Soldaatje	<i>Orchis militaris</i>
Spaanse ruiter	<i>Cirsium dissectum</i>

Tabel 2: beschermde soorten met een lichte toets	
Steenanjer	Dianthus deltoides
Steenbreekvaren	Asplenium trichomanes
Stengelloze sleutelbloem	Primula vulgaris
Stengelomvattend havikskruid	Hieracium amplexicaule
Stijf hardgras	Catapodium rigidum
Tongvaren	Asplenium scolopendrium
Valkruid	Arnica montana
Veenmosorchis	Hammarbya paludosa
Veldgentiaan	Gentianella campestris
Veldsalie	Salvia pratensis
Vleeskleurige orchis	Dactylorhiza incarnata
Vliegenorchis	Ophrys insectifera
Vogelnestje	Neottia nidus-avis
Voorjaarsadonis	Adonis vernalis
Wantsenorchis	Orchis coriophora
Waterdrieblad	Menyanthes trifoliata
Weideklokje	Campanula patula
Welriekende nachtorchis	Platanthera bifolia
Wilde gagel	Myrica gale
Wilde herfsttijloos	Colchicum autumnale
Wilde kievitsbloem	Fritillaria meleagris
Wilde marjolein	Origanum vulgare
Wit bosvogeltje	Cephalanthera longifolia
Witte muggenorchis	Pseudorchis albida
Zinkviooltje	Viola lutea calaminaria
Zomerklokje	Leucorum aestivum
Zwartsteel	Asplenium adiantum-nigrum
<u>Kevers</u>	
Vliegend hert	Lucanus cervus
<u>Kreeftachtigen</u>	
Rivierkreeft	Astacus astacus

8.3.2

REGIME VOOR DE TABEL-2 SOORTEN

Voor activiteiten in de sfeer van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting, geldt een vrijstelling voor de soorten van tabel 2 voor de artikelen 8 t/m 12 van de Flora- en faunawet, mits deze activiteiten worden uitgevoerd op basis van een door de Minister van LNV goedgekeurde gedragscode. Hetzelfde geldt voor alle vogelsoorten.

Hetzelfde regime geldt ook voor activiteiten in de sfeer van beheer en onderhoud, (mede)gebruik van terreinen, al zullen bouwondernemers en projectontwikkelaars daar minder vaak mee te maken hebben.

Voor andere activiteiten dan hierboven genoemd is voor de soorten van tabel 2 een ontheffing nodig (uitzondering: de vogels). Een ontheffingaanvraag voor deze soorten

wordt getoetst aan het criterium 'doet geen afbreuk aan de gunstige staat van instandhouding van de soort'. Dit betekent dat de populatie ter plaatse niet de kans mag lopen om te verdwijnen.

Voor vogels geldt de afweging die ook voor de soorten van tabel 3 geldt (zie 8.3). Indien buiten het broedseizoen wordt gewerkt of geen broedende vogels aanwezig zijn is de gunstige staat van instandhouding doorgaans al bij voorbaat gegarandeerd. Een ontheffing is dan niet nodig. De bepaling geldt echter ook voor gebieden die van essentieel belang zijn voor vogels, zoals voedselgebieden van ganzen en zwanen, nesten van reigers, roeken, uilen en spechten e.d.

8.4 BESCHERMDE SOORTEN MET EEN UITGEBREIDE TOETS (TABEL-3 SOORTEN)

Het gaat vrijwel in alle gevallen om in Europa zeer zeldzame en bedreigde planten- en diersoorten. Sommige soorten kunnen niettemin soms lokaal algemeen voorkomen.

8.4.1 SOORTENLIJST

Deze tabel kent een A- en een B-deel:

- A. een aantal soorten die de Nederlandse Staat bij Algemene Maatregel van Bestuur heeft aangewezen (zogenoeten AMvB-soorten); en
- B. de soorten die genoemd worden in bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn .

Tabel 3: beschermde soorten met een uitgebreide toets	
A. Soorten aangewezen bij Algemene Maatregel van Bestuur	
<u>Zoogdieren</u>	
Das	<i>Meles meles</i>
Boommarter	<i>Martes martes</i>
Eikelmuis	<i>Eliomys quercinus</i>
Gewone zeehond	<i>Phoca vitulina</i>
Veldspitsmuis	<i>Crocidura leucodon</i>
Waterspitsmuis	<i>Neomys fodiens</i>
<u>Reptielen en amfibieën</u>	
Adder	<i>Vipera berus</i>
Hazelworm	<i>Anguis fragilis</i>
Ringslang	<i>Natrix natrix</i>
Vinpootsalamander	<i>Triturus helveticus</i>
Vuursalamander	<i>Salamandra salamandra</i>
<u>Vissen</u>	
Beekprik	<i>Lampetra planeri</i>
Bittervoorn	<i>Rhodeus cericeus</i>
Elrits	<i>Phoxinus phoxinus</i>
Gestippelde alver	<i>Alburnoides bipunctatus</i>
Grote modderkruiper	<i>Misgurnus fossilis</i>

Tabel 3: beschermde soorten met een uitgebreide toets

Rivierprik	Lampetra fluviatilis
<u>Dagvlinders</u>	
Bruin dikkopje	Erynnis tages
Dwergblauwtje	Cupido minimus
Dwergdikkopje	Thymelicus acteon
Groot geaderd witje	Aporia crataegi
Grote ijsvogelvlinder	Limenitis populi
Heideblauwtje	Plebejus argus
Iepepage	Strymonidia w-album
Kalkgraslanddikkopje	Spialia sertorius
Keizersmantel	Argynnis paphia
Klaverblauwtje	Cyaniris semiargus
Purperstreepparelmoervlinder	Brenthis ino
Rode vuurvlinder	Palaeochrysophanus hippothoe
Rouwmantel	Nymphalis antiopa
Tweekleurig hooibeestje	Coenonympha arcania
Veenbesparelmoervlinder	Bolaria aquilonais
Veenhooibeestje	Coenonympha tullia
Veldparelmoervlinder	Melitaea cinxia
Woudparelmoervlinder	Melitaea diamina
Zilvervlek	Clossiana euphrosyne
<u>Vaatplanten</u>	
Groot zeegrass	Zostera marina
B. Soorten aangewezen via bijlage IV Habitatrichtlijn	
<u>Zoogdieren</u>	
Baardvleermuis	Myotis mystacinus
Bechstein's vleermuis	Myotis bechsteinii
Bever	Castor fiber
Bosvleermuis	Nyctalus leisleri
Brandt's vleermuis	Myotis brandtii
Bruinvis	Phocoena phocoena
Euraziatische lynx	Lynx lynx
Franjestaart	Myotis nattereri
Gewone dolfijn	Delphinus delphis
Gewone dwergvleermuis	Pipistrellus pipistrellus
Gewone grootoorvleermuis	Plecotus auritus
Grijze grootoorvleermuis	Plecotus austriacus
Grote hoefijzerneus	Rhinolophus ferrumequinum
Hamster	Cricetus cricetus
Hazelmuis	Muscardinus avellanarius
Ingekorven vleermuis	Myotis emarginatus
Kleine dwergvleermuis	Pipistrellus pygmaeus

Tabel 3: beschermde soorten met een uitgebreide toets

Kleine hoefijzerneus	Rhinolophus hipposideros
Laatvlieger	Eptesicus serotinus
Meervleermuis	Myotis dasycneme
Mopsvleermuis	Barbastella barbastellus
Nathusius' dwergvleermuis	Pipistrellus nathusii
Noordse woelmuis	Microtus oeconomus
Otter	Lutra lutra
Rosse vleermuis	Nyctalus noctula
Tuimelaar	Tursiops truncatus
Tweekleurige vleermuis	Vespertilio murinus
Vale vleermuis	Myotis myotis
Watervleermuis	Myotis daubentonii
Wilde kat	Felis silvestris
Witflankdolfijn	Lagenorhynchus acutus
Witsnuitdolfijn	Lagenorhynchus albirostris
<u>Reptielen en amfibieën</u>	
Boomkikker	Hyla arborea
Geelbuikvuurpad	Bombina variegata
Gladde slang	Coronella austriacus
Heikikker	Rana arvalis
Kamsalamander	Triturus cristatus
Knoflookpad	Pelobates fuscus
Muurhagedis	Podarcis muralis
Poelkikker	Rana lessonae
Rugstreepad	Bufo calamita
Vroedmeesterpad	Alytes obstetricans
Zandhagedis	Lacerta agilis
<u>Dagvlinders</u>	
Donker pimpernelblauwtje	Maculinea nausithous
Grote vuurvlinder	Lycaena dispar
Pimpernelblauwtje	Maculinea teleius
Tijmblauwtje	Maculinea arion
Zilverstreephooibeestje	Coenonympha hero
<u>Libellen</u>	
Bronslibel	Oxygastra curtisii
Gaffellibel	Ophiogomphus cecilia
Gevlekte witsnuitlibel	Leucorrhinia pectoralis
Groene glazenmaker	Aeshna viridis
Noordse winterjuffer	Sympecma paedisca
Oostelijke witsnuitlibel	Leucorrhinia albifrons
Rivierrombout	Stylurus flavipes
Sierlijke witsnuitlibel	Leucorrhinia caudalis
<u>Vissen</u>	

Tabel 3: beschermde soorten met een uitgebreide toets	
Houting	Conegonus oxyrrhynchus
Steur	Acipenser sturio
<u>Vaatplanten</u>	
Drijvende waterweegbree	Luronium natans
Groenknolorchis	Liparis loeselii
Kruipend moerasscherm	Apium repens
Zomerschroeforchis	Spiranthes aestivalis
<u>Kevers</u>	
Brede geelrandwaterroofkever	Dytiscus latissimus
Gestreepte waterroofkever	Graphoderus bilineatus
Heldenbok	Cerambyx cerdo
Juchtleerkever	Osmoderma eremita
<u>Tweekleppigen</u>	
Bataafse stroommossel	Unio crassus

8.4.2

REGIME VOOR DE TABEL-3 SOORTEN

Voor bouwactiviteiten dient u altijd een ontheffing aan te vragen als soorten van tabel 3 aan de orde zijn, ook als u werkt volgens de gedragscode voor de bouwsector. De eisen zijn aanzienlijk strenger dan voor de soorten van tabel 2. Wel zal het doorgaans gemakkelijker zijn om ontheffing te krijgen als u volgens deze gedragscode werkt.

Een ontheffingaanvraag voor de soorten van tabel 3 wordt door de Minister van LNV getoetst aan drie criteria, de zogeheten 'habitattoets':

- 1 is er sprake van een in of bij de wet genoemd belang⁵?
- 2 is er een alternatief dat minder schade toebrengt?
- 3 doet de overtreding afbreuk aan de gunstige staat van instandhouding van de soort?

Er moet altijd een geldig wettelijk belang zijn (zie voetnoot). Er moet voorts altijd worden gekozen voor het minst schadelijke alternatief en er mag in beginsel geen afbreuk worden

⁵ Onder in of bij de wet genoemd belang worden verstaan:

- § onderzoek en onderwijs;
- § herpopulatie en herintroductie;
- § bescherming van flora en fauna;
- § veiligheid van het luchtverkeer;
- § volksgezondheid of openbare veiligheid;
- § dwingende redenen van openbaar belang;
- § het voorkomen van ernstige schade aan vormen van eigendom;
- § belangrijke overlast veroorzaakt door dieren;
- § uitvoering van werkzaamheden in het kader van bestendig beheer en onderhoud in de landbouw en bosbouw;
- § bestendig gebruik;
- § uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke ontwikkeling of inrichting.

gedaan aan de gunstige staat van instandhouding. Voor dit laatste mogen verzachtende (mitigerende) en compenserende maatregelen worden ingezet.

Deze uitgebreide toets voor ontheffingverlening geldt ook voor vogelsoorten.

BIJLAGE 1

Begeleidingsgroep en interviews

Begeleidingsgroep

De totstandkoming van deze gedragscode is begeleid door:

- § De heer M. Hoogevest, namens het bestuur van NEPROM
- § De heer M.R. Hoogendoorn, AM Grondbedrijf BV
- § Mevrouw S.M. van Willigen, Infra Consult + Engineering
- § De heer B. van der Gijp, NEPROM (tot 1 oktober 2005)
- § Mevrouw F. Schipper, NEPROM (na 1 oktober 2005)
- § De heer P. Clerx, Bouwend Nederland

Interviews

Deze gedragscode is mede gebaseerd op een aantal interviews met mensen uit de praktijk.

Deze gesprekken zijn gevoerd met:

- § De heer M.R. Hoogendoorn, AM grondbedrijf BV
- § De heer H. van Luling, 't West Ende Ontwikkelingsmaatschappij BV
- § De heer R.M. Westerhof, Civitas Advies
- § De heer R. Schram, Compaan Vastgoed BV
- § De heer A.C.M. Groenendijk, Koninklijke Wegenbouw Stevin BV en Logistiek Centrum Hergebruik Grond.

Platform Soortbeschermende Organisaties

Bij de totstandkoming heeft het Platform Soortbeschermende Organisaties kritisch en constructief meegedacht. Het Platform werd in deze vertegenwoordigd door haar voorzitter, de heer Th. Verstrael.

BIJLAGE 2

Wettelijke basis van de gedragscode

WETTELIJKE BASIS

Om als vrijstelling voor de ontheffingplicht te gelden dient een gedragscode te worden goedgekeurd door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Artikel 16 c van het Vrijstellingenbesluit schrijft hierover:

- 1 Een gedragscode, als bedoeld in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, wordt slechts goedgekeurd, indien hierin een wijze van uitvoering van werkzaamheden of gebruik is beschreven waarmee naar het oordeel van Onze Minister afdoende gewaarborgd is dat ten aanzien van de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde soorten:
  - geen benutting of economisch gewin plaatsvindt;
  - zorgvuldig wordt gehandeld, hetgeen inhoudt dat:
    - 1° slechts werkzaamheden verricht worden of gebruik plaatsvindt waarvan geen wezenlijke invloed uitgaat op de in artikel 16 b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde soorten;
    - 2° voor wat betreft dieren voorafgaand en tijdens de werkzaamheden of het gebruik in redelijkheid alles wordt verricht of gelaten om te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken dat:
      - i de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde dieren worden gedood, verwond, gevangen, bemachtigd of met het oog daarop worden opgespoord;
      - ii nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde dieren worden beschadigd, vernield, uitgehaald, weggenomen of verstoord;
      - iii eieren van de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde dieren worden beschadigd of vernield.
- 2 Onze Minister kan het goedkeuringsbesluit intrekken, indien naar zijn oordeel de staat van instandhouding van de soorten, bedoeld in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, of de trend van de staat van instandhouding van deze soorten daartoe noodzaakt.

Onder de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde soorten verstaat men de Vrijstellingenbesluitcategorieën 'habitatrichtlijnsoorten', 'soorten van bijlage 1 bij het vrijstellingen besluit', 'vogels' en 'overige soorten'. Deze soorten komen overeen met de soorten in hoofdstuk 5 van dit document.

Het Vrijstellingenbesluit licht de gedragscode vervolgens als volgt toe:

'In het Vrijstellingenbesluit worden (aan de gedragscode, red.) geen eisen gesteld. Het bedrijfsleven kan daar zelf een invulling aan geven. (...) Hoe concreter en duidelijker de gedragscode is, des te gemakkelijker kan worden aangetoond dat gehandeld is conform de gedragscode. Daarnaast ligt het in de rede dat de sectoren in bepaalde fasen van de werkprocessen gegevens vastleggen. Hierbij kan gedacht worden aan gegevens over de beschermde planten en dieren die bij een bepaald project bij inventarisaties aangetroffen zijn. Dergelijke documenten kunnen bijdragen om aan te tonen dat conform de goedgekeurde gedragscode gehandeld is.'

(...)

'De opsteller van een gedragscode dient te bezien welke invloed door hem uit te voeren werkzaamheden of gebruik heeft op beschermde soorten. Indien van de werkzaamheden of het gebruik wezenlijke invloed uitgaat op beschermde soorten, zal de gebruiker de uitvoering van de werkzaamheden of het gebruik dusdanig dienen aan te passen dat die wezenlijke invloed vermeden kan worden.

Om wezenlijke invloed te vermijden, kan het bijvoorbeeld noodzakelijk zijn het leefgebied van de soort te behouden. Indien het leefgebied bij de werkzaamheden of het gebruik toch vernietigd dient te worden, kan het ter voldoening aan de zorgvuldigheidsnormen nodig zijn om compenserende maatregelen te treffen.

In het kader van zorgvuldig handelen is ook de planning van belang. Om wezenlijke invloed te voorkomen kan het nodig zijn dat werkzaamheden en gebruik niet verricht worden in de voortplantings- of broedtijd. In de gedragscode kan beschreven worden hoe hiermee omgegaan wordt. Voor wat betreft dieren houdt het zorgvuldig handelen voorts in elk geval in dat al het redelijke wordt gedaan of gelaten om te voorkomen dat dieren bijvoorbeeld worden gedood of opzettelijk verontrust. Dit kan in een gedragscode verankerd worden door een beschrijving te geven van de werkprocessen of de wijze van gebruik in relatie tot de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde beschermde diersoorten. Zo kan bijvoorbeeld worden beschreven dat bij het kappen van bomen in het broedseizoen, bomen gespaard worden waarin zich een nest met een broedende vogel bevindt en geen werkzaamheden worden uitgevoerd binnen een bepaalde afstand tot bomen waarin zich nesten met broedende vogels bevinden.'

HANDHAVING VAN HET WERKEN VOLGENS EEN GEDRAGSCODE

Over de handhaving van de Wet in het algemeen en de rol van de gedragscode stelt de Toelichting op het Vrijstellingenbesluit:

'De gebruiker dient ten genoegen van de handhaver aan te tonen dat hij handelt conform de goedgekeurde gedragscode. De bewijslast ligt derhalve bij de gebruiker van de vrijstellingen. De gebruiker van de vrijstellingen is vrij om te bepalen hoe hij dit aantoont.

Over het algemeen zal een gedragscode die concreet en duidelijk geformuleerd is het voldoen aan de bewijslast vergemakkelijken. Het verdient aanbeveling bij het opstellen van de gedragscode reeds rekening te houden met de bewijslast. Voorts kan het vastleggen van gegevens in bepaalde fasen van de werkprocessen bijdragen aan het voldoen aan de bewijslast, bijvoorbeeld gegevens over de beschermde dieren en planten die zijn aangetroffen bij de inventarisaties.'

Het verdient derhalve aanbeveling om gegevens over de aanwezigheid van beschermde soorten én over uw werkwijze goed te documenteren. Dit geldt overigens in alle gevallen, ook als er niet volgens deze gedragscode wordt gewerkt.

BIJLAGE 3

Voorbeelden van ecologische protocollen

1. Fictief woningbouwproject

Situatie: in een kleinschalig landschap met veel bomen en houtwallen worden enkele woningen gebouwd. De grootste en oudste bomen en de houtwallen worden gespaard. In enkele bomen wordt een kraamverblijf van vleermuizen vermoedt. Langs een te dempen sloot staat een dotterplant. In een poel komen kamsalamanders voor.

Verplichte maatregelen

- § Verwijderen vegetatie en bouwrijp maken terrein buiten broedseizoen (15 maart tot 15 juli).
- § De bomen met een mogelijke kolonie vleermuizen wordt met linten afgezet. Het personeel wordt geïnstrueerd deze bomen niet te beschadigen en de omgeving niet te verontrusten.
- § De dotterplant wordt begin maart met een ruime kluit uitgestoken en overgeplant naar de nieuwe sloot. Hier wordt deze teruggeplaatst nabij de waterlijn.
- § De poel wordt afgezet met linten. Het personeel wordt geïnstrueerd om de oevers niet met machines te betreden.

Facultatieve maatregelen

- § Nieuwbouw geschikt maken voor vleermuizen. Dit kan bijvoorbeeld door het aanbrengen van vleermuiskasten, het openhouden van stootvoegen aan de bovenzijde van gemetselde muren en het behouden van kleine openingen (circa twee centimeter) achter windveren.
- § Bij de inrichting van het openbaar groen rekening houden met de eisen van vleermuizen en andere stedelijke natuur (bijvoorbeeld lintvormige, inheemse beplanting).
- § Oevers van de nieuwe watergang afvlakken (natuurvriendelijke oever aanbrengen).

2. Ophogen van kades

Beplanting

- § Werkzaamheden aan beplanting (rooien, kappen) uitvoeren na het broedseizoen (vanaf 15 juli). De kans op het verstoren van nesten is in deze periode minimaal.
- § Oudere bomen met holttes worden tijdens het werk gespaard, om de kans op het schaden van boombewonende vleermuizen zoveel mogelijk te beperken.

Oevers

- § Bestaande oevers dienen zoveel mogelijk gespaard te worden tijdens de werkzaamheden.
- § Bij graafwerkzaamheden en het storten van stortsteen zoveel mogelijk één kant op werken zodat vissen, amfibieën of andere (water)dieren niet ingesloten worden.

Ruigtes, overhoeken, beplantingen

- § Geen materialen plaatsen en niet rijden met zware machines onder de kroonprojectie van te handhaven bomen, rietruigtes en beplantingen.

Voorkomen van schade

- § Bekende groeiplaatsen van beschermde planten (indien bekend en aanwezig), met name Dotterbloem, Zwanebloem, Wilde kievitsbloem, Gewone Vogelmelk en Rietorchis worden in het veld gemarkeerd / afgezet zodat deze niet per ongeluk verloren gaan.

Te handhaven elementen

- § Te handhaven elementen zoals sloten, bermen, beplantingen of bomen worden niet beroerd, gesnoeid, gekapt of anderszins beschadigd.

Toezicht

- § Tijdens het werk toezien op eventuele tot nu toe niet bekende aanwezigheid van beschermde planten en dieren.